

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Mezinárodní sociální a humanitární práce

Vojtěch Vodsed'álek

*Češi za hranicemi: Kvalitativní studie
mezinárodních dobrovolníků*

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Vladislava Závorská

2014

Citát:

Jan Amos Komenský:

Komukoli prospěti můžeš, prospívej rád, možno-li celému světu. Sloužiti a prospívati jest vlastností povah vznešených.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Češi za hranicemi: Kvalitativní studie mezinárodních dobrovolníků* vypracoval samostatně pod vedením Mgr. Vladislavy Závorské a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl v seznamu literatury.

V Olomouci dne 2. dubna 2014

Vojtěch Vodsedálek

Poděkování:

Na prvním místě bych chtěl poděkovat Mgr. Vladislavě Závorské, která mi umožnila pracovat pod jejím vedením. Díky jejím znalostem sociálně vědního výzkumu a odborné literatury mi poskytovala podněty k zamýšlení a vylepšování práce. Její osobní přístup a ochota mi věnovaná měly neobyčejnou zásluhu na dokončení této práce. Rád bych zde také uvedl své respondenty, kteří mi věnovali cenný čas a tím přispěli k možnosti uskutečnění výzkumu. Dík patří i mé rodině, která mě po celou dobu studia podporovala. Neobvykle zde děkuji i CARITAS-VOŠs Olomouc a Univerzitě Palackého za možnost studia, které mi pomohlo se vyprofilovat v uvědomělého profesionála a po tři roky formovalo mé názory a hodnoty.

Obsah

Úvod	7
1 Teoretické rámování dobrovolnictví.....	9
1.1 Dobrovolnictví a jeho historický kontext	9
1.2 Typy mezinárodního dobrovolnictví	17
1.2.1 Mezinárodní dobrovolnictví jako nástroj mezinárodního vzdělávání	18
Krátkodobé mezinárodní dobrovolnictví.....	19
Střednědobé a dlouhodobé mezinárodní dobrovolnictví.....	20
1.2.2 Mezinárodní dobrovolnictví jako nástroj rozvojové spolupráce a humanitární pomoci	21
Krátkodobé mezinárodní dobrovolnictví.....	22
Střednědobé a dlouhodobé mezinárodní dobrovolnictví.....	22
1.3 Vzorce dobrovolnictví	24
2 Metodologie výzkumu	29
2.1 Cíl výzkumu.....	30
2.2 Vybrané přístupy empirického zkoumání.....	30
2.3 Výzkumný vzorek.....	33
3 Výsledky výzkumu: ZEMĚDĚLEC a ZAHRÁDKÁŘ jako dva základní typy mezinárodních dobrovolníků	36
ZEMĚDĚLEC a ZAHRÁDKÁŘ	36
ZEMĚDĚLCI	37
ZAHRÁDKÁŘI.....	44
3.1 Diskuse.....	48

Závěr.....	53
Seznam literatury.....	55
Internetové zdroje.....	58
Zákony.....	59
Seznam příloh.....	60
Příloha č. 1.: Dopis respondentům	61

Úvod

Závěrečná práce, kterou právě držíte v rukou, vznikla na půdě Cyrilometodějské teologické fakulty univerzity Palackého v Olomouci a zaměřuje se na téma mezinárodního dobrovolnictví. Přesněji však na jeho aktéry – jednotlivce, kteří se rozhodnou stát se dobrovolníky mimo zemi, v níž žijí.

Mimo to se zabývá i dobrovolnictvím v České republice, jež se během posledních dvou desetiletí profiluje jako velmi důležitý fenomén při poskytování sociálních služeb, a je s problematikou mezinárodního dobrovolnictví také spojeno. Oba typy dobrovolnictví totiž staví na společných základech darování volného času bez vidiny zisku. Teoretické vymezení dobrovolnictví jakožto aktivity, která stojí někde na pomezí práce a volného času je esenciální i pro porozumění mezinárodnímu dobrovolnictví. V teoretické části dále nechybí historický vývoj obou druhů dobrovolnictví, který je zrovna pro české prostředí nesmírně důležitý a bez něj by byly současné informace a definice vytržené z kontextu. Typy mezinárodního dobrovolnictví a následné vzorce dobrovolnictví jsou posledními kapitolami, na které navazuje výzkumná část.

Každý rok vyjede z České republiky do zahraničí okolo jednoho tisíce dobrovolníků¹ a stále na místní odborné úrovni neexistuje výzkum, který by se těmito lidmi zabýval. Vzhledem k mezeře v akademickém zkoumání, možnostem dalšího využití výzkumu a v neposlední řadě kvůli mému osobnímu zájmu o toto téma, jsem se rozhodl stanovit si následující cíl. Pomocí metod kvalitativního výzkumu podrobit zkoumání 7 mezinárodních dobrovolníků, kteří strávili v zahraničí více jak 3 měsíce, a na základě sesbíraných dat vytvořit jejich typologii. Vytvoření ideálních typů² mezinárodních dobrovolníků by mohlo pomoci organizacím s nimi pracujícím při adresování nových uchazečů o mezinárodní dobrovolnictví, při jejich hodnocení a při porozumění jejich motivací, rodinného prostředí, zálib atd.

¹ Při použití slova dobrovolník nejde nutně jen o muže. Označení dobrovolník v této práci v sobě nese oba gendry, a to hlavně kvůli souvislosti a srozumitelnosti textu. Navíc, ženský rod – dobrovolnice – se využívá zřídka a spíše na laické úrovni.

² Ideální typ je, tak jak jej představuje Max Weber (2009 : 111), nedosažitelný a vzniká na základě několika si podobných případů. Nikdy však jeden typ dokonale neobsáhne jednotlivého člověka. Na druhou stranu to však neznamená, že se jedinec nemůže v mnoha aspektech ideálnímu typu podobat.

Jak již samotný název práce napovídá, jedná se o výzkumnou práci založenou na kvalitativních datech. Tento přístup jsem si primárně zvolil vzhledem k nedostatku předchozích výzkumů na dané téma, kdy právě kvalitativní data slouží jako základ pro další bádání a následnou možnost kvantifikace. Věřím, že tato práce bude mít vliv na lepší porozumění lidí, kteří se rozhodnou využít svůj volný čas a nasazení pro sběr nových zkušeností v zahraničí.

Osobně se již od šestnácti let věnuji dobrovolnictví a minulý rok jsem měl v rámci povinné zahraniční praxe možnost vyzkoušet si i střednědobé mezinárodní dobrovolnictví na Srí Lance. Z této mé zkušenosti vznikl nápad zabývat se v bakalářské práci výzkumem mezinárodního dobrovolnictví. Až díky odbornému vedení Vladislavy Závrské, která mi doporučila knihu od Hany Librové *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*, jsem vymezil cíl studie. Pro lepší porozumění, je nutné se zmínit, čím mě tato kniha natolik zaujala. Autorka v ní interpretuje výsledky svého sociologického výzkumu zaměřeného na odhalení vzorce pro šíření ekologicky příznivého života a na zkoumání lidí, kteří se tak dobrovolně rozhodli žít (Librová 1994: 95). Rozhodnutí žít dobrovolně skromně a rozhodnutí jet dobrovolně do zahraničí a pomáhat druhým, se mi jevilo v některých aspektech podobné. Mezinárodní dobrovolnictví i skromný život nejsou v dnešní společnosti příliš populární a člověka stojí úsilí, jehož výsledkem je jisté uspokojení, které většinová společnost není schopna vnímat. Haně Librové se podařilo objevit několik charakteristických rysů v životních stylech lidí, kteří se rozhodli žít dobrovolně skromně. Mým cílem tedy bylo zjistit, zda lze najít společné prvky i ve zkušenostech, názorech a životních drahách mezinárodních dobrovolníků.

1 TEORETICKÉ RÁMOVÁNÍ DOBROVOLNICTVÍ

1.1 Dobrovolnictví a jeho historický kontext

Upustíme-li od obecných charakteristik dobrovolnictví, které nám například ve Všeobecné deklaraci o dobrovolnictví předkládá Mezinárodní asociace pro dobrovolné úsilí (IAVE 2001): „*Dobrovolnictví je základním stavebním prvkem občanské společnosti. Uskutečňuje nejvznešenější aspirace lidstva - touhu po míru, svobodě, příležitostech, bezpečí a spravedlnosti pro všechny.*“, zjistíme, že jeho užší definice je velmi náročná. Problém obecnosti definic, jež znesnadňuje bližší vymezení dobrovolnictví, se vyskytuje napříč odbornou sférou. Podobný problém se týká i akademické obce, kde stále neexistuje jednotná definice, která by určovala, co je a co už není dobrovolnictví. Pokud se ho však rozhodneme zkoumat, je správné definování dobrovolnictví pro výzkum esenciální, neboť jednoznačně ovlivňuje jeho výsledky (Frič a kol. 2010: 9). Proto se tato kapitola zabývá různými přístupy k dobrovolnictví a jeho typologiemi a definicemi.

Nejčastější typologií dobrovolnictví je jeho rozdělení na formální/organizované a neformální/individuální. V definici neformálním/individuálním dobrovolnictví se zaměřujeme spíše na jeho obecnou rovinu, kde je nazíráno jakožto neplacená individuální aktivita, která je dobrovolná a má z ní užitek druhá osoba. V Českém prostředí touto cestou definuje dobrovolníka např. občanské sdružení Hestia: „*Dobrovolník je každý, kdo ze své dobré vůle, ve svém volném čase a bez nároku na finanční odměnu vykonává činnost ve prospěch jiných lidí*“ (Hestia 2005: 1).³ Když termín dobrovolnictví více specifikujeme pomocí podmínky organizace jakožto zprostředkovatele vykonávané činnosti, získáme definici formálního/organizovaného dobrovolnictví. „*Dobrovolnictvím se rozumí neplacená služba poskytovaná zdarma neziskové organizaci, která přímo či nepřímo dodává zboží a služby jednotlivcům, skupinám jednotlivců nebo určité věci.*“ (Wilson 2000 dle Zášková, Mojžíšová 2011: 63). Někteří autoři se ještě uvnitř tohoto rozdělení dále zabývají otázkou, zda je přípustné, aby pomoc dobrovolníka směřovala k jeho rodině a příbuzným. Například Penner (dle Frič a kol. 2010: 10) klade na tento fakt důraz a definuje formální dobrovolnictví jako: „*...dlouhodobé, plánované a svobodně zvolené*

³ Tato definice je stále konceptuálně špatně uchopitelná. I proto, jak uvádí Frič a kol (2010: 11) bývá neformální dobrovolnictví mnohem méně předmětem zkoumání, než dobrovolnictví formální.

(discretionary) pro-sociální chování⁴ ve prospěch cizích druhých osob, které se odehrává v kontextu organizace.“ Míněnými organizacemi jsou nejčastěji organizace občanské společnosti (OOS), také nazývané nevládní neziskové organizace (NNO).⁵

Napříč odbornou sférou se podařilo Dekker a Halman (dle Frič a kol. 2010: 9) najít tři společné prvky, které se nejčastěji vyskytovaly v definicích dobrovolnictví – tedy že „*je nepovinné, neplacené a je ve prospěch druhých.*“ Avšak i tyto základní kameny dobrovolnictví podléhají kritice. Různí autoři se zabývají například tím, zda je dobrovolnictví nepovinné, když je člověk hnán morální či náboženskou povinností, či zda neplacené znamená, že dobrovolníkům nemají být propláceny například výdaje s dobrovolnictvím spojené nebo jestli ve prospěch druhých znamená veřejně prospěšné nebo i vzájemně prospěšné dobrovolnictví.⁶ (Frič a kol. 2010: 10).

Pokud bychom soustředili pozornost na definici mezinárodního dobrovolnictví, liší se pouze tím, že ona dobrovolnická činnost probíhá za hranicemi státu, ve kterém dobrovolník žije. V odborném diskursu je definovaná jakožto organizovaná část služby pro společnost realizovaná dobrovolníky, kteří pracují za hranicemi jiné země nebo zemí (Sherraden 2008: 397). Definování mezinárodního dobrovolnictví v Českém prostředí se zaobírá spíše jeho specifiky pro dobrovolníka. „*Mezinárodní dobrovolnictví v sobě spojuje příležitost k rozvoji osobních schopností a dovedností, intenzivní interkulturní učení, možnost přímé pomoci místním komunitám při realizaci veřejně prospěšných projektů a současně posiluje osvětu o dobrovolnictví a občanské angažovanosti v české společnosti*“ (INEX 2012: 4).

⁴ Pro-sociální chování: „...chování vykonané ve prospěch druhého člověka nebo skupiny osob, které nenese vidinu zisku.“ (Slaměnik, Výrost 2008: 285)

⁵ Jedná se o ty organizace, které vyplňují tzv. občanský sektor, tedy prostor mezi státem a jednotlivci. Jejich základními právními úpravami jsou Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod – tedy právo shromažďovací, právo sdružovat se ve spolcích a společnostech, právo zakládat politické strany a hnutí, svoboda náboženství a také Zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím. Před rokem 2014, jsme v České republice rozlišovali nadace a nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, zájmové sdružení právnických osob, církevní organizace, občanská sdružení atd. Nový občanský zákoník s sebou přinesl několik změn, například změnu názvu u obecně prospěšných organizací na ústavy a občanských sdružení na spolky, nicméně činnost neziskových organizací neohrozil. Spíše se snaží o jejich lepší legislativní ukotvení a větší transparentnost.

⁶ Tošner a Sozanská (2002: 36-37) definují *vzájemně prospěšné dobrovolnictví* jako to, které probíhá v rámci určité komunity/organizace (fara, sportovní klub,...) a oproti němu staví *veřejně prospěšné dobrovolnictví*, které je spojené s neziskovými organizacemi a je směřováno lidem vně organizace. Jako třetí typ dobrovolnictví definují *občanskou výpomoc*, která je shodná s označením neformální dobrovolnictví.

V České republice patří mezinárodní dobrovolnictví spíše mezi marginální zájmy široké veřejnosti - věnují se mu pouhá 4% všech dobrovolníků⁷ (Frič, Pospíšilová, Tošner, Vávra 2010: 126). Ze zahraničních výzkumů je zřejmé, že ČR v tomto smyslu zaostává. V západních zemích totiž 21. století znamená veliký rozmach počtu jak dobrovolníků, tak i sponzorů zajímajících se o tento typ dobrovolnictví (Sherraden, Lough, McBride 2008: 396).⁸ V porovnání s mezinárodním dobrovolnictvím, si dobrovolnictví v České republice vede mnohem lépe - věnuje se mu podle Friče 68% obyvatel - z nich 30% organizovaně⁹ (Frič a Pospíšilová 2009: 1). V akademické obci profesionální studie vznikají, ale jen velmi pomalu. Za zmínku stojí především vynikající antropologický výzkum od Friče a kol. 2010, Frič a kol. 2001 – první systematický výzkum dobrovolnictví v ČR nebo časopis sociální práce/sociální práce, jenž věnoval tématu dobrovolnictví celé 4. vydání roku 2011, a také sborníky klubu UNESCO Kroměříž – jedná se především o zprávy z konferencí a odborné statě k aktuálním tématům z dobrovolnictví. Nutno zmínit, že i přes nedostatek profesionálních českých výzkumů se dobrovolnictví stává stále častěji tématem závěrečných prací vysokoškolských studentů – mnoho z nich však není svými výzkumy ani získáváním nových informací příliš přínosných. Na konec této krátké reflexe ukotvení tématu mezinárodního a vnitrostátního dobrovolnictví v literatuře bych rád doplnil poznatek z výzkumu Friče a Pospíšilové. Jedna čtvrtina z dotazovaných respondentů vnímá dobrovolníky jako naivní lidi, kteří nevědí, že je někdo zneužívá (Frič, Pospíšilová 2009: 4). Kvůli tomuto veřejnému mínění v naší zemi, si troufám říci, že oproti jiným státům Evropy a Ameriky, jsme stále na začátku dlouhé cesty k vnímání dobrovolnictví jako přirozeného projevu občanské zralosti (Tošner, Sozanská 2002)¹⁰. Hlavní důvody pokřiveného nazírání na dobrovolnictví vidím v deformaci českého dobrovolnictví během dlouhých čtyřiceti let komunistického režimu. Stručné ukotvení dobrovolnictví v historickém vývoji České republiky bude popsáno v následující části, na kterou navážu historickým kontextem mezinárodního dobrovolnictví – to bude nazíráno s odkazy na české území.

⁷ Z výzkumu organizace INEX-SDA se jedná cca o 700 vyslaných dobrovolníků do zahraničí v roce 2009. (Ujřaluši 2010: 41).

⁸ Co se týká české odborné sféry, nepodařilo se mi nalézt jediný profesionální výzkum zaměřený výlučně na mezinárodní dobrovolnictví (krom statistik INEX – sdružení dobrovolných aktivit a diplomové práce zaměřené na motivaci pro dlouhodobé mezinárodní dobrovolnictví).

⁹ Zbýlých 38% dotazovaných se setkala s tzv. neformálním/individuálním dobrovolnictvím.

¹⁰ Mj. Tošner a Sozanská patří také mezi odborníky v oblasti dobrovolnictví, zabývají se však spíše propagací a řízením dobrovolníků, než výzkumnou činností.

Historický kontext dobrovolnictví na českém území

Dobrovolnictví po celou dobu svého vývoje stavělo především na možnosti občanů se dobrovolně sdružovat a utvářet tím občanský sektor/společnost, jenž je základem demokracie¹¹. Již od 13. století vznikala na našem území společenství – tzv. cechy, které za účelem vzájemné podpory sdružovaly lidi různých profesí, od malířů až po řezníky. Rozkvět těchto spolků se pojí s osvíceneckými myšlenkami obecného blaha a vzdělání z 18. století. Tendence dobrovolného sdružování se uchovaly i další století, během první republiky se spolčování začalo více organizovat a některé spolky přetrvaly do dnes (Sokol, Mánes, Junák-Skaut). Rozvoj zastavila nejprve druhá světová válka, ale až s nástupem komunismu a s platností zákona č. 68/1951 Sb. O dobrovolných organizacích a shromážděních z 12. července 1951 se ona dobrovolnost spolčování úplně vytratila. Spolky byly hojně rozpouštěny, zakazovány nebo transformovány pod Národní frontu a jejich hlavní funkcí se stalo budování socialistického státu. K tomu sloužily i tzv. dobrovolné brigády, které byly víceméně nucenou prací bez nároku na honorář – zkrátka otroctví. (Andrle 2002; Historie dobrovolnictví 2010; Frič 2001; Tošner, Sozanská 2002)

Po roce 1989, tedy po pádu komunismu, se z dobrovolnictví pomalu začíná vytrácet ideologizace a mandatorní povaha spolčování. To přispělo k naprosto novému typu řízení dobrovolníků, tzv. manažerskému modelu, který odrážel nově vznikající formálně organizovanou a na profesionalitě založenou strukturu sociální práce. (Frič 2011: 8) Netrvalo to dlouho, a v roce 1999 vzniklo první dobrovolnické centrum – HESTIA, které pomohlo formální strukturu, hlavně díky spolupráci s mezinárodními organizacemi a jejich know-how, převést do běžného fungování neziskových organizací pracujících s dobrovolníky. Další rozvoj přišel po více jak deseti letech i v legislativě, kdy po mezinárodním roce dobrovolníků¹² v roce 2001 a tlaku neziskových organizací vznikl zákon o dobrovolnické službě 198/2002 Sb. – tudíž vůbec první právní úprava tohoto fenoménu. *„Zákon upravuje postavení dobrovolníka – zakotvuje povinnost uzavírat smluvní vztahy, čímž poskytuje dobrovolníkovi vysokou míru ochrany, upravuje nábor,*

¹¹Někteří autoři – např. Záškodná a Mojžíšová (2011) vidí počátky pro-sociálního chování (specifičtější pojem pro pomáhání, který většina odborníků přímo spojuje s dobrovolnictvím) již u pravěkých společností, kde se vyvinul tzv. reciproční altruismus. O jeho problematice pojednává např. v knize *The Evolution of Reciprocal Altruism* z roku 1971, americký autor Robert Trivers.

¹²Vznikl na žádost Japonska v OSN, které chtělo “poděkovat“ dobrovolníkům, jež pomáhali právě v Japonsku s odstraňováním následků zemětřesení v roce 1995 (HESTIA, 2005)

evidenci, přípravu a vykonávání dobrovolnické činnosti a poskytuje jistotu příjemcům dobrovolnické činnosti“ (Jiránek 2003: 1). Navíc se věnuje i mezinárodnímu dobrovolnictví, kdy zákon definuje termíny, jako jsou vysílající a přijímající organizace, minimální věk dobrovolníka, dále pak řeší otázku důchodového a veřejného zdravotního pojištění atd. Dle mého názoru, se mimo jiné zákon zasloužil i o lepší vnímání dobrovolnictví širší veřejností, tedy jakožto profesionálního a hodnotného využití času. V dnešní době již v organizacích působí koordinátoři dobrovolníků, dobrovolníci se účastní supervizí, debatuje se o oceňování dobrovolníků a navíc se rozvíjejí znalosti o problematice dobrovolnictví.

Vědomě jsem v historii dobrovolnictví vynechal zmínku o Křesťanských církvích a nábožensky orientovaného dobrovolnictví, i když v těchto kruzích se rodí pojem altruismus¹³, který s dobrovolnictvím neodmyslitelně souvisí. Byla to právě židovská a křesťanská tradice, jež modelovala po staletí smýšlení lidí v Evropě a Americe, a která se nemalou měrou podílela i na vzdělávání, uzdravování a pomáhání druhým lidem bez vidiny zisku (skrže bratrstva a řády). Je známo, že jakmile je pomoc druhým součástí nauky víry – tedy danou podmínkou, že se tak bude věřící chovat, ona dobrovolnost se jaksí vytrácí. Další argument mi poskytuje i web dobrovolnik.cz¹⁴, kde se v článku Historie dobrovolnictví píše: *„Ačkoli spolky a instituce sdružující občany dobrovolně se věnující práci pro obecní či národní komunitu navazovaly na činnost náboženských bratrstev a řádů zakládaných hojně již ve středověku, nelze tuto nábožensky motivovanou činnost nazývat ve vlastním smyslu dobrovolnou.....Cílem těchto snah totiž bylo právě duchovní obrácení a příprava na Poslední soud, který byl v době vrcholného středověku permanentně očekáván.“¹⁵.*

¹³ Altruismus – chování vykonávané ve prospěch jiných osob bez vidiny zisku/odměny (Výrost. Slaměník 2008: 297) neodmyslitelně souvisí s učením Ježíše Krista, který viděl prvně druhé, poté až sebe – tzv. láska k bližnímu svému je do dnes jeden z hlavních motivů pomoci charitativních organizací. Rozdílný názor má např. myslitel 19.století Herbert Spencer, který nevěří na nezištnou pomoc a uvádí, že člověk je egoista a vždy jej k jednání vede vlastní užitek

¹⁴ Jedná se o nejznámější internetovou stránku v ČR o dobrovolnictví.

¹⁵ <http://www.dobrovolnik.cz/informace/historie-dobrovolnictvi/>

Historický kontext mezinárodního dobrovolnictví

Počátky mezinárodního dobrovolnictví nesouvisí s potřebou lidí se sdružovat a vzájemně se podporovat, jako u vnitrostátního dobrovolnictví, neboť právě první snahy o pomáhání za hranicemi svého státu jsou spojené s válečnými konflikty. Švejnoha (2006: 6) uvádí jako průkopníky mezinárodního dobrovolnictví¹⁶ Nikolaje Ivanovič Pirogova a Florence Nightingal, kteří působili jako ošetřovatelé raněných během Krymské války v 50. letech 19. století. Mezi odborníky na humanitární pomoc a mezinárodní spolupráci se datuje počátek jejich profese k notoricky známé bitvě u Solferina (1859). Stejně tak i mnozí autoři zabývající se mezinárodním dobrovolnictvím uvádějí právě tento rok jako stěžejní bod v historii, ještě spolu s dalšími misionářskými snahami 19. století (Sherraden, Stringham, Sow, McBride 2006: 2). Na tyto události navazovalo roku 1863 založení Mezinárodního výboru červené kříže, u kterého se sešlo 16 evropských států, a k nimž se postupně přihlašovaly i státy další.¹⁷(Švejnoha 2006: 8- 9). Avšak první opravdové mezinárodní dobrovolnictví se událo celkem spontánně roku 1920, kdy zarytý odpůrce 1. Světové války Pierre Cérésolle svolal skupinu 20 aktivistů z Evropy (3 z nich byli Němci), aby pomohli s rekonstrukcí zničené vesnice nedaleko francouzského Verdunu (Policar, Hofmannová 2011; CCIVS 2011; SCI¹⁸). Muselo být zajímavé pozorovat reakce místních lidí, kteří celé 4 roky bojovali proti Němcům a ti jim pak přijeli zadarmo pomoci s odklizením škod, které způsobili. Právě tato akce dala vzniknout vůbec první mezinárodní dobrovolnické organizaci – Service Civil International (SCI), která se o deset let později institucionalizovala. Její hlavní snahou bylo a stále je, bourání předsudků a propagace míru skrze organizování mezinárodních dobrovolnických projektů. Na ní navazovaly i další organizace, jež se všechny zaměřovaly právě na zmírňování následků války. Jako příklad může sloužit organizace Knights of the Lord of Peace, později přejmenovaná na Christian Movement for Peace - v dnešní době, kvůli mnoha nevěřícím dobrovolníkům, nese jméno Youth Action for Peace a spolupracuje s více než osmdesáti organizacemi po celém světě. Zaměřuje se na posilování míru, spravedlnost a lidskou solidaritu¹⁹. Během třicátých let se rozmohl nový typ dobrovolnictví v tzv. workcamps

¹⁶ Nejedná se o explicitní pojmenování mezinárodních dobrovolníků, spíše prvních lidí, kteří se začali angažovat za hranicemi svého státu na pomoc druhým.

¹⁷ Roku 1868 byl založen Vlastenecký pomocný spolek pro království české, předchůdce Československého červeného kříže

¹⁸ <http://www.sciint.org/learn-about-sci/155>

¹⁹ <http://www.vap.org.uk/about-vap/>

(pracovních táborech), kde účastníci z různých zemí participovali na společném projektu. Po druhé světové válce se mezinárodní dobrovolnické organizace dále rozvíjely, a tak začala být nezbytná potřeba koordinace a posilování vzájemných vztahů. Odpovědí na vzniklou situaci bylo založení Koordinačního výboru pro dobrovolnické pracovní tábory (Coordination Committee for Voluntary Workcamps) při UNESCO roku 1948.²⁰ Workcampy se osvědčily po druhé světové válce především jakožto nástroj rekonstrukce zničených památek, měst a upevňování mezinárodních vztahů. Během let padesátých se zájmy neustále rostoucích mezinárodních organizací snažily reagovat na aktuální potřeby lidí ovlivněné zejména začátkem studené války, dekolonizací a utvářením nových států. Mezi hlavní oblasti působnosti tak patřily sociální problémy, zdraví, odzbrojování, lidská práva atd. (CCIIVS 2011: 9). V následující dekádě se v západním bloku rozmohla podpora dobrovolných aktivit i z řad vládních a politických orgánů, všeobecně sdíleným mottem bylo sloužit a učit se (to serve and to learn) (INEX 2011: 4). Na druhou stranu, s rostoucí tenzí mezi Východem a Západem, se vstupem USA do války ve Vietnamu a s vybudováním téměř nepropustné železné opony se i mezinárodní dobrovolnictví otřásl v základech. Poprvé se o něm začalo debatovat jako o novodobém kolonialismu, řešila se také otázka vnášení západních myšlenek do rozvojových zemí a přínosu mezinárodního dobrovolnictví vůbec (INEX 2011, CCIIVS 2011). Dle mého názoru je správné, že se začalo na tento fenomén pohlížet kriticky. Bohužel až v jedenadvacátém století začínají vznikat studie, které se tyto otázky snaží potvrdit či vyvrátit²¹. I přes všechny snahy odříznout Západ od Východu, organizaci Service Civil International se podařilo spolupracovat na workcampech i s východním blokem – např. v roce 1964 se jeden uskutečnil i v Československu (Ujfaluši, Dvořáková 2010: 16-17). Roku 1970 byla založena pod Organizací Spojených Národů²² (United Nations) platforma pro dobrovolníky (United Nations Volunteers), kteří se mohou účastnit hned několika odlišných projektů – humanitární a mírotvorné mise, rozvojové mise atd.²³ V České republice je, stejně jako ve vnitrostátním dobrovolnictví, zlomovým datem rok 1989, tedy otevření hranic a znovuobjevování dobrovolnických aktivit. Od té doby mají lidé možnost

²⁰ Později přejmenováno na Coordination Committee for International Voluntary Effort, které působí na poli mezinárodního dobrovolnictví dodnes.

²¹ Nejnovější studie se především zabývají měřením přínosu mezinárodního dobrovolnictví pro přijímající organizace a komunity, v nichž dobrovolníci působí. Např. Sherraden, Lough, McBride 2008 – všichni tři autoři se dlouhodobě věnují výzkumům mezinárodního dobrovolnictví.

²² Přesněji pod UNDP – Rozvojový program Organizace spojených národů

²³ Více informací na: <http://www.unv.org/en.html>

využít hned několika organizací, které zprostředkovávají dobrovolnictví v zahraničí. Za zmínku stojí především INEX-sdružení dobrovolných aktivit, Člověk v tísni, o.p.s., Arcidiecézní charita Praha a Olomouc.²⁴

²⁴ Všechny tyto organizace jsem kontaktoval v rámci získání respondentů.

1.2 Typy mezinárodního dobrovolnictví

Nejčastěji rozeznáváme dva možné typy účasti dobrovolníků na projektech v zahraničí – služby, jež se soustřeďují na rozvojovou spolupráci, či humanitární pomoc, a služby, které pomáhají budovat mezinárodní (interkulturní/mezikulturní) porozumění (vzdělání/kompetence) (Sherraden a kol. 2006: 7-8; Mezinárodní dobrovolnictví a rozvojová spolupráce²⁵).

Tato druhá oblast již není závislá pouze na mezinárodním dobrovolnictví, ale stále více se s ní můžeme setkat i zde v České republice, kde se interkulturní vzdělávání a kompetence vyvíjí jakožto samostatná disciplína a to jak ve školství, tak i v sociální práci. „*Interkulturní vzdělávání umožňuje jedinci rozvíjet chápání a přijímání různorodosti jako pozitivního jevu a hodnotit rozdíly mezi lidmi z různých kultur jako přínosné....vede studenty k respektování neustále rostoucí kulturní rozmanitosti a otevírá cestu různým způsobům života, myšlení a chápání světa*“ (Buryánek 2002: 13). Nutnost těchto záměrů vyvěrá ze současných trendů globalizace²⁶, kterým se nemůže vyhnout snad žádná země na světě.²⁷ Healy, jež se celoživotně zabývá problematikou mezinárodní sociální práce, mezinárodní spoluprací a lidskými právy, osvětluje ve své knize *International Social Work* (2001) termín mezikulturní vzájemná závislost (intercultural interdependence), který se částečně překrývá s globalizací. Jako hlavní aspekty vzájemné propojenosti států vidí Hamilton (dle Healy 2001: 106) – migraci, obchod, mezinárodní investice a bankovníctví, vojenské zbraně, využívání zahraniční pracovní síly, závislost na zdrojích jiných států aj. Z těchto poznatků je jasné, že umění se pohybovat „mezi kulturami“ může být pro člověka velkým přínosem. Nevím, nakolik by se mnou souhlasili pracovníci projektu *Formování profese interkulturní pracovník*²⁸, ale myslím si, že i z dlouhodobého mezinárodního dobrovolnictví může vzniknout interkulturní kompetence, tedy „*způsobilost jedince realizovat s využitím osvojených znalostí o specifických národních/etnických kultur a příslušných dovedností efektivní komunikaci a spolupráci s příslušníky různých kultur*“.

²⁵ <http://www.dobrovolnik.cz/oblasti-dobrovolnictvi/mezinarodni-dobrovolnictvi-a-rozvojova-spoluprace/>

²⁶ Globalizace je souborem procesů, jež spojují země v oblastech ekonomie a technologií a v sociálních, kulturních a politických aspektech (<http://www.rozvojovka.cz/globalizace>)

²⁷ Samozřejmostí musí být otevřenost země. Ať už z pohledu zahraniční spolupráce (obchodní, rozvojové) nebo volného pohybu lidí za hranice státu. I když někteří autoři uvádí, že globalizace jako taková má vliv i na země, které jsou vůči světu uzavřené.

²⁸ V tomto projektu je závazné, aby místo interkulturního pracovníka - tedy nositele interkulturní kompetence, zastával/a migrant/ka. Představení tohoto projektu se na CARITAS-VOŠs Olomouc 5.11.2013 ujala Dita Palašáková. Více informací na: <http://www.interkulturnimediace.cz/>

Základem interkulturní kompetence je jazyková vybavenost jednotlivce a respektování kulturních specifit partnerů“ (Průcha 2009: 46).

Další možné rozdělení mezinárodního dobrovolnictví je založeno na délce pobytu stráveného za hranicemi a množstvím lidí, kteří se ho účastní. Z těchto pohledů rozlišujeme mezinárodní dobrovolnictví na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé a individuální či kolektivní. Jejich další specifikaci se budu zabývat dále během představení hlavních dvou typů mezinárodního dobrovolnictví.

1.2.1 MEZINÁRODNÍ DOBROVOLNICTVÍ JAKO NÁSTROJ MEZINÁRODNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Pro záměry zvýšení povědomí o jiných kulturách, budování interkulturních kompetencí a globální vize světa atd. nejsou kladeny velké požadavky na předchozí znalosti a specializaci dobrovolníků. Stačí chuť pomáhat a učit se, neboť i přes důležitost samotné práce dobrovolníka, je v těchto projektech kladen největší důraz na mezinárodní zkušenost (international experience), občanskou angažovanost (civic engagement) a osobní rozvoj (Sherraden a kol. 2006: 7). Všechny tyto oblasti se také objevují jako jedny z nejprokazatelnějších při vyhodnocování přínosu mezinárodního dobrovolnictví na dobrovolníka. Ve výzkumu Center for Social Development při Washingtonské Univerzitě v St. Louise se ukazuje, že 95% respondentů bylo během mezinárodního dobrovolnictví vystaveno novým lidem (jiného etnika), názorům a nápadům, které změnili jejich pohled na svět (worldview) a zlepšili jejich interkulturní porozumění (intercultural understanding) (Lough, McBride, Sherraden, 2009: 27). Tyto projekty jsou nejčastěji zajišťovány nestátními organizacemi. Náklady spojené s mezinárodním dobrovolnictvím jsou v těchto typech projektů nejčastěji placeny samotnými dobrovolníky (Sherraden a kol. 2006: 6). Avšak ubytování a jídlo může být hrazeno jako kompenzace práce, kterou dobrovolníci v zahraničí vykonávají. V některých evropských státech (Německo, Francie, Norsko, Nizozemí) jsou projekty zaměřené na mezinárodní porozumění hrazeny z rozpočtů vlád, neboť ty mají zájem na budování globální vize mladých lidí.

Krátkodobé mezinárodní dobrovolnictví

Časové rozmezí pro tento typ dobrovolnictví se různí - nejčastěji se autoři shodují, že krátkodobé dobrovolnictví nepřekračuje dobu tří měsíců. Pro záměry mezinárodního vzdělávání se však pohybuje mezi dvěma až třemi týdny a nejčastěji se jedná o skupinové projekty, které mají podobu tzv. pracovních táborů neboli workcamps. O tomto typu jsem informoval již v části o historii mezinárodního dobrovolnictví, kdy se po první světové válce workcampy začaly profilovat jakožto dobrý nástroj obnovy zemí zničených válkou. O sto let později jsou stále populární, neboť jsou lehce dostupné, nevyžadují specifické znalosti dobrovolníků a mají krátkodobou povahu. V těchto projektech jde většinou o kontakt mezi lidmi z různého prostředí, země. INEX-sdružení dobrovolných aktivit, jako jeden ze zprostředkovatelů a realizátorů²⁹ workcampů tento druh mezinárodního dobrovolnictví definuje následovně:

„Workcamp je 2-3 týdenní skupinový dobrovolnický projekt. Sjedne se na něm skupina lidí z různých koutů světa, kteří po celou dobu společně žijí a pracují. Účastníci tak mají jedinečnou příležitost seznámit se s rozličnými kulturami a zároveň poznat do hloubky kulturu země, kde jsou dobrovolníky. Kromě příležitosti přispět vlastní prací veřejně prospěšnému projektu jsou dobrovolnické projekty významným prostorem pro poznávání a učení se.“³⁰

Široké spektrum aktivit, kterých se dobrovolník může na projektech účastnit, je další výhodou. Mezi ty nejčastější patří v dnešní době ekologické projekty, kdy se označují přírodní stezky, nebo se pracuje na ekofarmách, druhým zaměřením jsou sociální projekty, během kterých dobrovolníci pracují hlavně s lidmi s hendikepem nebo s dětmi. Další oblasti, v nichž se může dobrovolník na workcampu angažovat jsou: kulturní, renovační, archeologické a umělecké aktivity. Z výzkumů (Simpson 2004 dle Sherraden a kol. 2008: 405) vyplývá, že krátkodobé projekty mají jasnější přínos pro dobrovolníka než pro přijímající organizaci samotnou, zvláště pokud je v ní dobrovolník středem zájmu.

²⁹ Mezi další organizace zprostředkovávající workcampy v České republice patří Tamjdem – obecně prospěšná společnost (<http://www.tamjdem.cz/cs/>) a občanské sdružení Duha (<http://www.trochujinak.cz/cs/>)

³⁰ http://www.inexsda.cz/cs/dobrovolnictvi/workcampy/Jak_na_to

Střednědobé a dlouhodobé mezinárodní dobrovolnictví

Na rozdíl od krátkodobých projektů, se ve střednědobých (3měsíce až 1 rok) a dlouhodobých (více jak 1rok) projektech setkáme většinou s individuální povahou dobrovolnictví³¹. Tyto projekty mají své kořeny v misionářských cestách 19. století a soustředí se především na práci v komunitních službách, jako jsou například školy, domovy pro lidi se speciálními potřebami, střediska na podporu migrantů nebo environmentální organizace (Sherraden a kol. 2006: 8). Dalším rozdílem jsou i požadavky na dobrovolníka, který by měl mít jisté zkušenosti a znalosti práce s cílovou skupinou³² v přijímací organizaci³³. Předpokládá se, že mezinárodní dobrovolník ve středně a dlouhodobých projektech se sžije s komunitou, ve které působí a tímto způsobem ji ovlivňuje a ona jej. Většinou se dobrovolník po návratu z těchto projektů zapojí do vzdělávání komunity, ze které pochází (Sherraden a kol 2006: 8). V některých programech je dokonce podmínkou, aby mezinárodní dobrovolník po ukončení práce v zahraničí přednášel o svých zkušenostech. Ve srovnání s krátkodobými projekty, jsou výstupy z dlouhodobých projektů čitelnější. Sherraden a kol. (2008: 404) shrnují, že delší dobrovolnictví má větší potenciál pro rozvoj zahrnující možnost výměny technických znalostí, vědomostí a zkušeností mezi dobrovolníky a místními obyvateli. INEX-SDA by s nimi mohlo souhlasit, neboť na svých internetových stránkách uvádí, že jejich středně a dlouhodobé projekty: „*Vám umožní jedinečnou příležitost stát se na čas součástí místní komunity, zlepšit se v cizím jazyce, poznat nové lidi a také si zvýšit svou kvalifikaci.*“³⁴ Tato organizace byla jedna z mnoha vysílajících organizací v České republice, která se podílela na projektu Evropská dobrovolná služba pod programem Evropské Unie - Mládež v Akci. Tento projekt skončil v minulém roce 2013 a nyní se stal součástí programu Erasmus +. Jednalo se o velmi populární možnost, jak se stát mezinárodním dobrovolníkem a odjet na dva měsíce až jeden rok do nějaké evropské země s téměř plně hrazenými náklady³⁵.

³¹ Výjimkou můžou být programy organizace Canada World Youth, která pořádá skupinové dlouhodobé projekty. Více informací na: <http://canadaworldyouth.org/about/programs/>

³² Termín označující skupinu lidí, které je určena pomoc.

³³ Organizace (většinou nestátní, nezisková), která poskytuje služby v zahraničí a v níž dobrovolník působí. Organizace, přes kterou dobrovolník do zahraničí odjede, je označována jako organizace vysílající. Právní zakotvení obou organizací se nachází v Zákonu o dobrovolnické službě 198/2002 Sb. v paragrafu 4, 6-9.

³⁴ http://www.inexsda.cz/cs/dobrovolnictvi/mltv/stredne_a_dlouhodob_e_projekty

³⁵ Více informací na: <http://www.inexsda.cz/cs/dobrovolnictvi/evs/Evropska-dobrovolna-sluzba>

1.2.2 MEZINÁRODNÍ DOBROVOLNICTVÍ JAKO NÁSTROJ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE A HUMANITÁRNÍ POMOCI

Nejdříve je nutné vymezit pojmy rozvojové spolupráce³⁶ a humanitární pomoci, stejně tak jak jsem učinil v případě mezinárodního vzdělání. V roce 2010 vstoupil v České republice v platnost Zákon č. 151/2010 Sb. o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci, který je definuje následovně:

„zahraniční rozvojovou spoluprací je souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je přispět k odstraňování chudoby v kontextu udržitelného rozvoje, včetně plnění rozvojových cílů tisíciletí, k ekonomickému a sociálnímu rozvoji, k ochraně životního prostředí, jakož i k podpoře demokracie, dodržování lidských práv a řádné správy věcí veřejných v rozvojových zemích, humanitární pomoci poskytovanou do zahraničí se rozumí souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je zamezit ztrátám na životech a újmě na zdraví, zmírnit utrpení a obnovit základní životní podmínky lidí po vzniku mimořádných událostí, jakož i zmírňovat dlouhodobě trvající následky mimořádných událostí a předcházet jejich vzniku a negativním následkům.“

(Zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci § 2)

Takto zní zákonná definice rozvojové spolupráce, která však může nabývat mnoha dalších podob. Ty však nejsou vykazovány v oficiálních statistikách a tudíž nemohou být klasifikovány jako česká zahraniční rozvojová spolupráce a to samé platí i pro humanitární pomoc. Jedná se například o rozvojové / humanitární projekty neziskových organizací atd. Proto uvádím i další definice, které pochází přímo z organizace Člověk v Tísni, která je jednou z největších neziskových českých organizací zabývajících se humanitární pomoci a rozvojovou spoluprací. *„spolupráce se zaměřila na monitorování dlouhodobých sociálních a ekonomických podmínek, ve kterých lidé v méně rozvinutých zemích světa žijí, a na hledání způsobů, jak by se tyto podmínky daly globálně zlepšit.“*³⁷ A oproti tomu humanitární pomoc: *„zahrnuje aktivity, které představují bezprostřední reakci na humanitární krizi. Ta se obecně popisuje jako situace, ve které jsou běžné prostředky lidí, které jim garantují důstojný život, narušeny v důsledku přírodní katastrofy nebo lidmi*

³⁶ Dříve označovaná jako rozvojová pomoc, avšak současná podoba klade důraz na zúčastněné partnerství a proto název spolupráce.

³⁷ <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace>

*zaviněné krize.*³⁸ Z těchto definic je zřejmé, že člověk, který se rozhodne dělat dobrovolníka právě v projektech z tohoto prostředí, musí prokázat mnohem více odborných znalostí a zkušeností (Sherraden a kol. 2008: 400), než člověk, který vyjede na 1 týden značit turistické cesty. Mezinárodní vzdělání nelze od práce tohoto typu zcela odtrhnout, neboť i zde se dobrovolník setkává s místními komunitami a musí se naučit pohybovat v novém prostředí. Nicméně tyto výhody plynoucí z mezinárodního dobrovolnictví stojí až na druhém místě, neboť hlavní je kvalitní a kvalifikovaná práce dobrovolníka. Devereux (dle Sherraden a kol. 2008: 401) popisuje dlouhodobé dobrovolnictví v rozvojové spolupráci jakožto formu spolupráce, která může zpochybňovat moc ekonomické struktury a přinášet hodnoty a důvěru mezi rozdílné aktéry v různých koutech světa. Právě proto jsou do těchto projektů, oproti projektům zaměřeným na vzdělávání, stále více obsazováni starší lidé pohybující se ve specifickém oboru, na který se projekt zaměřuje. Pokud tedy v rámci rozvojového projektu stavíme studny v Afghánistánu, pak budeme nejspíše potřebovat někoho, kdo má znalosti buď s hledáním vody, nebo přímo s konstrukcí studní.

Krátkodobé mezinárodní dobrovolnictví

Jedná se o individuální i skupinové dobrovolnictví uskutečňované po humanitárních krizích nebo na zdravotnických projektech (Sherraden a kol. 2006: 9). V obou dvou případech je nutné rychlé zmírnění lidského utrpení a obnovení fungování lidí zasažených krizí. Týmy dobrovolníků a odborných pracovníků vyžadují dobrou koordinaci a schopnost být flexibilní. Někdy jsou projekty sponzorované vládami,³⁹ jindy se o ně starají nestátní organizace. Mezi ty hlavní, využívající pomoc dobrovolníků při krátkodobých projektech, patří v České republice ADRA a Člověk v tísni, o.p.s. V zahraničí jsou pak největšími aktéry Organizace Spojených Národů, mezinárodní federace Červeného kříže a půlměsíce a další.

Střednědobé a dlouhodobé mezinárodní dobrovolnictví

Projektů s trváním od tří měsíců až do několika let se věnují hlavně dobrovolníci, kteří mají specifické znalosti. Ti poté v zahraničí pracují společně s místními lidmi a tím se

³⁸ <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace>

³⁹ Většina vyvinutých zemí má jasně definovanou politiku zahraniční rozvojové spolupráce, při které financuje a realizuje rozvojové projekty. Více na: <http://www.mzv.cz/pomoc>.

navzájem obohacují a dohromady tvoří způsob, jak implementovat západní know-how přímo do kontextu dané země. Tento postup znamená velký odklon od technik rozvojové spolupráce šedesátých let minulého století, kdy přijeli do rozvojové země profesionálové a bez ohlížení se na kontext místa, ve kterém působili, zavedli službu přesně takovou, jako by se uskutečňovala v zemi jejich původu. (Sherraden a kol. 2006: 10) Mezi nejčastější aktivity v rámci dlouhodobých projektů patří vzdělávání, zlepšování sociálních služeb, zdravotnické a zemědělské programy, stejně tak jako budování míru a udržitelného rozvoje. Těmto projektům za pomoci dobrovolníků se věnují na českém území Člověk v Tísni, ADRA, Arcidiecézní charity Praha a Olomouc a další.

1.3 Vzorce dobrovolnictví

Jak vyplývá z historického kontextu, role vnitrostátního i mezinárodního dobrovolnictví, se v dějinách měnily a vyvíjely. Například v České republice, si po pádu komunismu muselo znovu vymezit místo svého působení v demokratické společnosti a najít nové možnosti využití.⁴⁰ Tento přerod dobrovolnictví s sebou přinesl i novou tvář práce s dobrovolníky, jelikož se změnily jejich možnosti a motivace (Hustinx, Lammertyn 2003: 171). Autoři Hustinx a Lammertyn dokládají, že s transformací společenského uspořádání se mění i vzorce dobrovolnictví. I když tuto změnu nepopisují přímo na základě přechodu země z totalitního k demokratickému režimu⁴¹, svou koncepci přeměny vzorce dobrovolnictví vystavěli obecně na teorii modernizačního procesu⁴². Na jejím základě se snaží dokázat, že dobrovolnictví není jednoduším a neměnným jevem, nýbrž že se jedná o multidimenzionální fenomén se silnými biografickými kořeny, který se vyvíjí společně se společností. (2003: 168-172)

Hustinx a Lamertyn nejsou jediní, kdo si povšimli změny dobrovolnictví. Například Evans a Saxton ve své publikaci *21st Century Volunteer* (2005) popisují hlavních devět trendů moderního dobrovolníka, stejně jako šest nejdůležitějších vlivů moderní společnosti, které určovaly jeho přerod. Mezi ně řadí například stále stárnoucí populaci, která buď bude nucena pracovat do vyššího věku a tudíž nebude mít čas na dobrovolnictví nebo naopak nebudou starší lidé vědět, jak vyplnit svůj volný čas a tak se v dobrovolnictví objeví více seniorů, kterým se budou muset organizace přizpůsobovat. Dalším vlivem je i zvyšování dosaženého vzdělání, kdy je dokázáno, že lidé s vyšším vzděláním se více účastní dobrovolnických aktivit. Na jednu stranu se tedy organizace mohou těšit na přísun dobrovolníků, ale také musí počítat s tím, že lidé budou chtít více využívat své schopnosti a znalosti. To znamená, že jim budou muset organizace více vycházet vstříc a pečlivě jim hledat uplatnění. Dále se zabývají vlivy, jako jsou zvyšování bohatství mezi průměrnými obyvateli, změna rodinné struktury, nebo stálá modernizace technologií. (str. 15-18) Trendy moderního dobrovolníka jsou pak mj. odklon od dobrovolnictví založeným na

⁴⁰ Nejčastěji v devadesátých letech v mládežnických, sportovních a kulturních organizacích (Tošner, Sozanská 2002: 30).

⁴¹ Tento jev zkoumá antropologický výzkum od Friče a kol. s názvem *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na počátku 21. století*.

⁴² Podporou této teze může být nepřímo i kniha *Tekutá modernita* od Baumana, která se zabývá přerodem člověka v postmoderní době. Expresivně pak například sděluje, že „Postmodernita je určitou etapou vývoje individuů i společenských vztahů“ (Bauman 2002: 25).

přebytečném času, který je potřeba využít neboť v dnešní době musí organizace soupeřit s nepřehledným množstvím alternativ, které ve svém volném čase může člověk využít. Dále pak třeba fakt, že mladí lidé chtějí být více aktivní, přinášet své nápady a zkoušet nové věci a proto vyhledávají více aktivistické organizace než ty dobrovolnické. (Evans, Saxton 2005: 44-47) Tento důraz na zohlednění celospolečenských vlivů, které já sám vnímám jako skrytý hnací motor podílející se na změně vnímání reality u jednotlivců, nelze ve výzkumech opomíjet, neboť nám pomáhá pochopit nové pojetí dobrovolnictví a vývoj jeho vzorců.

Frič a jeho spolupracovníci věnují vzorcům dobrovolnictví v antropologickém výzkumu dobrovolníků v Čechách celkem veliký prostor. Sami jim pak přikládají důležitost při definici: „*Vzorec dobrovolnictví rozhodně není náhodným shlukem charakteristik, ale odráží specifickou povahu vzájemného propojení, resp. konfigurace dimenzí určitého jevu, typickou pro nějakou společnost nebo skupinu společností.*“ (2010: 24). Vzorec dobrovolnictví tedy zachycuje určitý jev, který zkoumá, snaží se jej vysvětlit a následně ho opět aplikovat do určitého společenství. Autoři však mají možnost si tyto jevy uvnitř dobrovolnictví zvolit, a tak vznikají rozdílná pojetí vzorců.

Hustinx a Lamertyn tak vytvořili zcela nový analytický rámec pro zkoumání moderního dobrovolnictví, který zohledňuje jak objektivně biografickou dimenzi tak i subjektivně biografickou dimenzi (2003: 168). Věnují se v něm šesti okruhům: biografický referenční rámec, motivační struktura, zaměření a intenzita úvazku, organizační prostředí, výběr oblasti působení a vztah k placeným zaměstnancům. Frič a kol. pak tento přístup hodnotí následovně: „*Tento způsob analýzy komplexních společenských jevů se v sociálních vědách uplatňuje již dlouho a má své kořeny v ideálních typech Maxe Webera, konkrétně v případě modernizačních procesů v Huntingtonových vzorcích modernizace západních společností (Huntington 1968, s. 93).*“ (Frič a kol. 2010: 24) Z výzkumů založených na této struktuře pak rozlišují *kolektivní* (tradiční) a *reflexivní* (nové) styly/vzorce dobrovolnictví, přičemž kolektivní dobrovolník se dlouhodobě věnuje práci v jedné organizaci a nepřemýšlí příliš o okolních možnostech – zkrátka v ní působí automaticky, na druhé straně nový/reflexivní dobrovolník se zabývá tím, kde je pro něj v tuto chvíli nejlepší uplatnění, kde by se mohl nejlépe rozvíjet, co by bylo pro něj samotného zajímavé atd. (Hustinx, Lamertyn 2003: 175)

Frič postupuje spolu se svými kolegy podobně, avšak kritizují asymetricky vychýlenou dimenziální strukturu vzorců⁴³ od Hustinx a Lamertyn (2010: 31). Rozhodli se proto jejich vzorec upravit a pro zkoumání dobrovolníků v České republice se zaměřují na styl dobrovolnické participace, motivaci, sociální kapitál, a organizaci, ve které dobrovolník působí, a v rámci těchto okruhů hledají, zda se v našem prostředí vyskytují spíše kolektivní, nebo reflexivní dobrovolníci⁴⁴. Pro tento účel vytvořili ideální konfiguraci dimenzí kolektivního a reflexivního vzorce dobrovolnictví. (2010: 32 - 33)

	Kolektivní vzorec	Reflexivní vzorec
1. Styl dobrovolnické participace	Dlouhodobý, stabilní, spojený s členstvím v OOS	Krátkodobý, nestabilní, odpojený od členství v OOS
2. Motivace dobrovolníků	Normativní a altruistická	Egoistická až požitkářská
3. Sociální kapitál dobrovolníků	Převaha silných vazeb na komunitu, vysoká úroveň emocionálně podbarvených vazeb na členy organizace	Převaha slabých vazeb na komunitu, instrumentální vazby na členy organizace
4. Organizace dobrovolnictví	„Domácky“ řízené, hierarchicky uspořádané organizace	Vysoká míra profesionalizace dobrovolnických aktivit v organizaci
5. Kulturní rámec dobrovolnictví	Kolektivismus	Individualismus
6. Společenská hodnota a podpora dobrovolnictví	Reziduální přístup – kompenzační a komplementární pohled na dobrovolnictví	Emancipační přístup – dobrovolnictví jako preferovaná hodnota

Zdroj: Frič a kol. 2010: 32-33

Jejich výsledky jsou zajímavé, neboť napovídají, že dobrovolnictví v České republice stále stojí, na rozdíl od západních zemí, na kolektivistických základech. Při shrnutí výsledků výzkumu pak konstatují: „*Propojenost dimenzí struktury dobrovolnictví celkově není tak silná, jak jsme očekávali, což signalizuje, že ani případně zjištěné empirické vzorce dobrovolnictví v ČR nebudou nijak ostře vyhraněné a budou se spíše odvíjet od společného základu, který lze hledat v kolektivistické hodnotové orientaci dobrovolníků.*“ (Frič a kol. 2010: 166)

⁴³ Hlavním problémem je vyzdvihování individuálních dimenzí nad ty kolektivní.

⁴⁴ Záměrem celé studie bylo zhodnocení dobrovolnictví v Čechách a jeho srovnání s jinými zeměmi.

V podobném výzkumu se Frič a Pospíšilová dostali tak daleko, že dokázali vytvořit profil průměrného českého dobrovolníka, který: „pracuje pravidelně a dlouhodobě – až tři čtvrtiny dobrovolníků pracuje déle než dva roky pro tu samou organizaci. Je loajálním členem své organizace i proto, že zde nachází přátelské prostředí a silné emocionální vazby na jiné členy organizace. Většinou jde o menší zájmovou organizaci (klub, sdružení spolek) bez zaměstnanců s nízkou mírou profesionalizace řízení dobrovolníků... Motivace dobrovolníka je volnočasová a pohodová – má ze své dobrovolnické aktivity požitek, užívá si ji a baví ho to.“ (2009: 5)

Jiné vymezení vzorců dobrovolnictví nachází Haddad (2006, 2007) (dle Frič a kol. 2010: 21 - 22), která se soustředí na to, v jakém typu organizací občanské společnosti působí nejvíc dobrovolníků. Tyto organizace pak rozděluje na „zakořeněné“ a „nezakořeněné“. Při čemž zakořeněné (embedded) jsou ty organizace, které působí v rámci veřejné správy, dlouhodobě pracují s administrativou a očekávají vůči sobě jistou odpovědnost, navíc se přímo podílejí na chodu a rozhodování veřejné správy. Řadí mezi ně například sdružení dobrovolných hasičů, sdružení rodičů a přátel školy atd. Oproti tomu nezakořeněné (nonembedded) organizace mají spíše advokační ráz, a namísto poskytování služeb se snaží o ovlivňování politické sféry. Na základě rozlišení těchto dvou forem a podílu dobrovolníků v nich pracujících pak rozlišuje, jaký typ v rámci jedné země převažuje.

V podobném duchu se ubíral i Salamon na konci tisíciletí, kdy se svými kolegy Anheier (1999) a Sokolowski (2000) (dle Frič a kol. 2010: 22) rozdělil organizace na expresní⁴⁵ a servisní⁴⁶ a na základě převažující počtu dobrovolníků v jednom či druhém druhu organizací vytvořili čtyři režimy dobrovolnictví – liberální, korporativní, etatistický a sociálně demokratický⁴⁷.

Co se týká vzorců mezinárodního dobrovolnictví, okrajově se jimi zabývají autoři Sherraden, Lough a McBride, při snaze zhodnotit oblasti, které nejvíce ovlivňují efektivnost mezinárodního dobrovolnictví. K tomuto účelu vytvořili konceptuální vzorec

⁴⁵ Organizace zabývající se sociální tematikou, vzděláním a rozvojem. (Frič a kol. 2010: 22)

⁴⁶ Organizace z oblasti životního prostředí, kultury, profesní organizace a odbory. (Frič a kol. 2010: 22)

⁴⁷ Liberální model přenechává velkou část odpovědnosti v rámci sociálních služeb právě na soukromé iniciativě a dobrovolnictví. Opakem je sociálně demokratický vzorec, podle kterého se stát velmi angažuje v zajišťování sociálních potřeb. Korporativní stojí mezi výše zmíněnými modely, vyskytují se zde štedré dávky od státu a při tom zde existuje rozsáhlá platforma organizací občanského sektoru. Posledním vzorcem, tedy etatistickým se rozumí silná role státu a jeho cílený odsun třetího sektoru na okraj zájmů. (Salamon, Anheier 1996, podle Frič, Benáček, Potůček 2008: 157)

pro zkoumání mezinárodního dobrovolnictví. Ten se věnuje následujícím okruhům: vlastnosti dobrovolníků, individuální kapacity – znalosti a schopnosti, motivace a úsilí, předchozí dobrovolnická a mezinárodní zkušenost a čas. Dalším okruhem jsou vlastnosti přijímající organizace: typ, cíl a vize programu, velikost a financování projektu a taktika náboru dobrovolníků. Dále se soustřeďují na instituční kapacity a další. (2008: 398 - 406) I když mým cílem není měřit přínos mezinárodního dobrovolnictví, některé z těchto okruhů si vypůjčím do svého výzkumu. Zaujalo mě, že v zahraničí existuje charakteristika průměrného mezinárodního dobrovolníka pocházejícího buď ze Severní Ameriky nebo Evropy, Sherraden a její spolupracovníci jej popisují následovně: „*je mladý, vzdělaný, zámožný a bílý*“⁴⁸ (2008: 398).

Z výše popsaných modelů zkoumání dobrovolnictví jsem vycházel i při tvorbě designu této empirické studie.

⁴⁸ Přeloženo autorem

2 METODOLOGIE VÝZKUMU

Jak již z názvu práce vyplývá, pro dosažení stanoveného cíle byl zvolen kvalitativní přístup zkoumání reality neboli kvalitativní výzkum. Ten je autory jim se zabývajícíchmi nahlížen rozdílně (Hendl 2005: 49), ale většina z nich jej popisuje jako zkoumání reality bez využití numerických nástrojů. Pro zpřesnění a potvrzení výše napsaného uvádím několik definic. Strauss a Corbin (1999: 10) popisují: „*Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace.*“ Kvantifikace je totiž způsob používaný v kvantitativním výzkumu, kdy pomocí hypotéz testujeme, nakolik jsou platné pro vybraný vzorek respondentů. Dalším autorem zabývajícím se kvalitativním výzkumem je Miovský⁴⁹, jenž definuje kvalitativní přístup následovně: „*Je přístupem, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.*“ (2006: 17). Americká antropoložka Padgett ve své knize obecně přibližuje kvalitativní studie jako ty, které „*se snaží reprezentovat komplexitu respondentových světů pomocí holistického způsobu, který se odehrává v reálném místě*“⁵⁰ (2008: 2). Pro doplnění je nutná zmínka, jak si představit ono reálné místo. Jedná se o realitu, ve které hledáme a sbíráme data. Přesně to vystihl Disman, který ve své knize *Jak se vyrábí sociologická znalost*, v kapitole o tom, kde je možné implementovat kvalitativní výzkum, píše: „*Můžeme být experty v mnoha dimenzích sociální reality, ale v subjektivním prostoru, ve kterém jedinec pro sebe interpretuje sociální realitu a podle této interpretace také jedná, můžeme být naprostými laiky.*“ (2002: 293) A právě subjektivní realita je to, co se snažíme kvalitativním výzkumem postihnout.

⁴⁹ Autor se vzhledem ke své profesi klinického psychologa a psychoterapeuta specializuje především na psychologický výzkum.

⁵⁰ Přeloženo autorem práce

2.1 Cíl výzkumu

Cílem kvalitativně orientované empirické studie je konstrukce typů mezinárodních dobrovolníků.

2.2 Vybrané přístupy empirického zkoumání

Vzhledem ke komplexnosti dat potřebných pro vytvoření typů, jsem se rozhodl si zvolit nepřiliš používaný přístup⁵¹ v kvalitativním výzkumu, a to spojení více přístupů. Důvěru mi v tomto záměru dodává Padgett, která uvádí, že: „*mixování přístupů a metod v kvalitativním výzkumu do něj může přinést novou synergii*“⁵² (2008: 40). Vzhledem k cíli zaměřenému na konstrukci typů dobrovolníků by se nabízelo využít typologickou analýzu. Ta bude také hlavním přístupem, se kterým budu pracovat. Nicméně se v práci objevuje ještě další z deskriptivních přístupů, a to tematická analýza. Z tohoto přístupu použiji techniky při zpracovávání dat, kdy se často překrývají s postupy v typologické analýze. Tu popisují v Encyklopedii kvalitativních metod od vydavatelství SAGE ve čtyřech hlavních krocích. (Given 2008: 900-901) Před sběrem dat je potřeba si vytyčit jisté kontinuum, v rámci kterého se bude fenomén zkoumat⁵³. Jeho konce pak značí nejlepší a nejhorší možnosti výstupu.⁵⁴ Jako další krok, po sběru všech dat, v nich hledá výzkumník důležité zdroje podobností (commonality) a odlišností (variation) a ty poté řadí do tematických vzorců.⁵⁵ Přičemž cíl výzkumu stejně jako vytvořená kontinua jsou pak opěrnými body při hodnocení důležitosti zdrojů podobností a odlišností. Pokud se stane, že se během výzkumu induktivně vynoří nové téma, je možné jej do výzkumu legitimně zahrnout, musí se však objevovat napříč všemi případy. To stejné platí, i když máme předem připravená témata – pokud se totiž neobjeví u všech respondentů, není možné jej zahrnout do výsledné typologie. Důležité je ještě zmínit, že typologie je charakteristická kategoriemi, ty však nesmí být pouze hierarchicky uspořádané - je nutné, aby byly spolu provázané a ne jedna druhé nadřazená/podřazená.

⁵¹ Na úrovni vysokoškolských závěrečných prací.

⁵² Přeloženo autorem.

⁵³ V typologiích se většinou zkoumá jeden fenomén. Například vzdělání a z něj pak vyvstanou typy podle toho, jak se kdo učí atd.

⁵⁴ V této studii vyvstalo ono kontinuum, až po sběru dat a staly se jím organizace, skrze něž vyjíždějí dobrovolníci do zahraničí. Tedy na jedné straně stály etablované české organizace a na straně druhé zahraniční lokální organizace

⁵⁵ Takto jsem postupoval po určení kontinua, kdy jsem na jeho základě rozřadil respondenty do dvou skupin a v každé z nich se snažil najít, co mají společného.

Metody sběru dat

Metody pro sběr dat jsem volil tak, aby odpovídaly náležitostem sociálně vědního výzkumu. Vzhledem k cíli a přístupům výzkumné práce, bylo jednoznačné použití polostrukturovaných rozhovorů. Hendl vyzdvihl v tomto způsobu dotazování následující: „*vyznačuje se definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací.*“ (2005: 164) Tyto výhody mi pomohly uskutečňovat rozhovory v uvolněném prostředí, kdy i sami respondenti⁵⁶ mohli formovat strukturu interview⁵⁷. Další z metod využitých při sběru dat bylo pozorování. Padgett se ve své knize pozastavuje nad metodou pozorování a poněkud smutně konstatuje, že jeho místo, jakožto výsostně kvalitativní metody bylo přebráno právě výše zmíněným rozhovorem (2008: 79-80) (Jorgensen 1989 dle Hendl 2005: 193). Tato metoda sloužila spíše jako doplňková, kdy jsem se snažil všimnout si, při kterých otázkách jsou respondenti nervózní, déle přemýšlí, dmou si ruce, červenají se, a nebo jak přijdou oblečení atd. Bohužel tato metoda se nedala příliš využívat při rozhovorech skrze skype. Nyní bych chtěl pro lepší porozumění uvést, jak probíhala většina rozhovorů.

Zprv bylo nutné si zvolit okruhy/témata, ke kterým by se měl respondent vyjádřit. Dopomohl mi k tomu analytický vzorec zkoumání dobrovolnictví od Hustynx a Lammertyn, spolu s antropologickým výzkumem dobrovolnictvím od Friče a kol., a v neposlední řadě, sociologický výzkum Hany Librové. Té se podařilo, jak popisují již v úvodu práce, přiblížit životní styly a vlastnosti lidí, kteří se rozhodli žít dobrovolně skromně. Okruhy jako názory lidí na určitá témata a využití volného času, jež používám ve svém vzorci zkoumání, pocházejí právě z její knihy *Pestří a Zelení*.

Výsledný model zkoumání dobrovolnictví v rámci této studie tedy vznikl propojením všech výše zmíněných modelů zkoumání. Při vedení kvalitativního rozhovoru jsem se pak soustředil na následující tematické okruhy: Představení se, dobrovolnictví, - *země, náplň práce, organizace; motivace; zkušenosti s dobrovolnictvím v ČR*; hodnocení dobrovolnictví – *přínos – kariéra, osobní život, hodnoty*; demografické údaje - *věk, studium, práce; rodina, vztah k rozvojové spolupráci, vztah k Čechám, volný čas - záliby*; plány do budoucna, životní vize a zhodnocení svých předností..

⁵⁶ V práci se užívá slovo respondent pro mužské i ženské pohlaví.

⁵⁷ Interview, dotazování, rozhovor jsou zde používány ve stejném smyslu.

Poté následovala samotná schůzka s respondentem, kdy pokud to bylo možné, jsme se sešli osobně a v klidném prostředí (knihovna, koleje, zahrádka kavárny,..). Většinu z respondentů jsem předtím neznal a tak bylo nutné před začátkem rozhovoru strávit několik minut seznámením a lehkou konverzací, aby respondent věděl s kým se bude bavit a já věděl, jak pokládat otázky. Tato fáze je esenciální pro vytvoření důvěry mezi výzkumníkem a respondentem (Hendl 2005: 199). Vždy jsem se snažil rozhovory přizpůsobovat lidem, se kterými jsem je dělal a prostředí, ve kterém jsme se nacházeli. Pokoušel jsem se být víc někým s podobnou zkušeností, s kým by si mohli respondenti promluvit, než utáplým nebo naopak nafoukaným výzkumníkem⁵⁸. Tyto informace se zdají být zbytečné, ale pro výzkum jsou velmi důležité. Opět se odvolávám na Hendla (2005: 160) a Padgett, jež se touto problematikou zabývá v celé jedné kapitole o presentaci výzkumníka, mimo jiné píše: „*Optimálně by měl být výzkumník empatický a chápací, ale to bez obětování profesionality. Výzkumníkovo zachování smyslu pro humor, umění se mýlit a ochota se nechat poučit je pak výherní kombinací*“⁵⁹ (2008: 85).

Po prvním rozhovoru jsem si poznamenal v terénním deníku: „*Přístup k respondentovi se zlepšil po té, co jsem přestal předstírat výzkumníka. Tzn. přirozeně jsem reagoval na respondenta, rozváděl jsem téma, i když bylo mimo okruh výzkumu. Přiznával záměr otázek a společně jsme budovali rozhovor. Tak abychom oba odcházeli s tím, proč to děláme – já si odnesl kvalitní data a respondent odešel s příjemným pocitem (vzhledem k finančním poměrům výzkumu, to je to nejdražší, co si může respondent odnést)*“⁶⁰

Ještě před začátkem rozhovoru jsem uvedl respondenta do záměru celého výzkumu, poučil ho možnosti anonymity a získal souhlas pro nahrávání. Jako velmi žádoucí jsem vnímal i fakt, že jsem všem respondentům mohl tykat - celkově pak celé interview působilo přátelštěji. Po tomto úvodu, jsme se postupně probírali jednotlivými okruhy, kdy jsem řekl název okruhu – zformuloval otázku a nechal respondenta odpovědět. Pokud se respondent nevyjádřil k některému z podtémat, doptal jsem se další otázkou. Vždy na konci každého rozhovoru jsem dal respondentům příležitost vyjádřit se k průběhu interview, jestli by chtěli dodat něco, co považují za důležité a nezaznělo to, jak byli spokojeni s mým

⁵⁸ Vzhledem k vyššímu věku a více zkušenostem respondentů se jednalo o nejlepší možný přístup, který mi dokázal obstarat kvalitní data.

⁵⁹ Přeloženo autorem

⁶⁰ 20.2.2014 – autorův terénní deník

vedením rozhovoru atd. Po vypnutí diktafonu následoval ještě různě dlouhý neformální rozhovor, který se však už netýkal výzkumu, ale měl přispět k udržení dobrých vztahů.⁶¹

Po rozloučení nastala další práce, a to přepis neboli transkripce interview. Pro kvalitnější a přesnější vyobrazení rozhovoru, jsem se rozhodl využít techniku komentované transkripce, kdy jsem během přepisování rozhovorů doplňoval do doslovného přepisu i další významné faktory. Jako například tón hlasu, smích, dlouhé přemýšlení atd. Nezacházel jsem však tak daleko, že bych si vytvořil zvláštní skupinu znaků, nebo samostatný sloupec pro komentáře, jako to popisuje Hendl (2005: 208), jednalo se spíše o intuitivní spojení pozorování s transkripcí, kdy jsem přímo do textu zaznamenával výše zmíněné faktory.

Jeden rozhovor, jenž probíhal přes skype, jsem omylem přehrál dalším rozhovorem, aniž bych si jej předtím přehrál do počítače. Vzhledem k vysoké kvalitě provedeného interview, jsem se rozhodl ihned přepsat informace, které jsem si pamatoval pomocí tzv. vlastní interpretace. Poté, jsem soubor poslal zpět respondentovi s žádostí o doplnění informací, které jsem vynechal, a zdáli se mu podstatné. Tento krok byl nutný, pro validaci mé interpretaci našeho rozhovoru. V dalším rozhovoru jsem stejnou techniku využil již záměrně, neboť tento způsob zaznamenání dat se mi osvědčil díky jasným a stručným informacím, které se přímo týkaly otázek. Navíc v některých oblastech rozhovorů již docházelo k určité saturaci dat, a tak nebylo nezbytné zaznamenávat podrobně veškeré informace. Jedná se o rozhovory RII a RV. V interpretaci jsou dosti výrazné, neboť jsou napsány tak, že popisují osoby ve třetí osobě a jsou oproti ostatním strohé a zaměřují se pouze na výčet informací bez větné stavby.

2.3 Výzkumný vzorek

Ve své práci jsem se rozhodl stanovit si pro výběr výzkumného vzorku dvě podmínky. Tou první je česká příslušnost mezinárodních dobrovolníků a druhou pak délka pobytu v zahraničí⁶² v rámci mezinárodního dobrovolnictví minimálně 3 měsíce. Odůvodnění první podmínky je snadné, záměrem práce je totiž zkoumat mezinárodní dobrovolníky z českého prostředí. Stanovení druhé podmínky ovlivňovalo hned několik faktorů. Zaprvé, má osobní zkušenost, kdy jsem strávil 3 měsíce jako mezinárodní dobrovolník a až ke

⁶¹ Osobně jsem byl šťastný, že jsem měl možnost se během rozhovorů setkat s velmi zajímavými lidmi, kteří mají podobné zkušenosti jako já. Věřím, že pod záminkou výzkumu, jsem získal nové přátele.

⁶² Slovensko tato studie nebere jako zahraniční zemi.

konci pobytu jsem se začínal plně orientovat ve Srí Lanském prostředí a v postupech organizace pro kterou jsem pracoval. Možnost cítit se v jiné kultuře bezpečně a “jako doma“ silně formovalo můj pohled na celý pobyt. Dalším argumentem pro zvolenou minimální délku trvání dobrovolnictví je snaha soustředit se spíše na střednědobé a dlouhodobé mezinárodní dobrovolnictví, které jak se zdá, silněji působí na dobrovolníky i organizace, v nichž pracují (Sherraden a kol. 2009: 404)⁶³. Devereux (2006) také píše, že v dlouhodobém dobrovolnictví se lépe utvářejí silné vztahy mezi komunitou a dobrovolníkem a proto může lépe čelit imperialismu a elitářství (dle Sherraden a kol. 2009: 405).⁶⁴ Když se navíc podíváme zpětně na definici dobrovolnictví od Pennera (2002; dle Frič a kol. 2010: 10), která jak jsem předesílal v kapitole o dobrovolnictví, je pro tuto studii závazná, uvádí v ní, že je „*dlouhodobé, plánované, svobodně zvolené*“. Někteří autoři uvádí průměrnou délku mezinárodního dobrovolnictví 6 až 7 měsíců nebo více (Sherraden a kol. 2009: 404), avšak tyto čísla nemusí odpovídat českému prostředí. A vzhledem k již tak náročnému shánění respondentů, by podmínka min. 6 měsíců v zahraničí mohla ohrozit celý výzkum. Nicméně většina respondentů měla zkušenosti i s mezinárodním dobrovolnictvím přesahujícím půl roku. Doplnující podmínkou pak pro mne byla opravdová dobrovolnost. Nechtěl jsem se ve výzkumu soustředit na lidi, kteří vyjeli jako dobrovolníci v rámci povinné praxe. A to i přes to, že shánění respondentů by bylo mnohem snazší.⁶⁵ Nicméně jsem udělal jednu výjimku, kdy se stala jednou z respondentů slečna, která byla jako dobrovolník na Haiti v rámci školy, avšak měla jasně daný dobrovolnický úvazek.

V první etapě rekrutování respondentů jsem se snažil o záměrný výběr skrz organizace (Miovský, 2006: 138) a zároveň také o metodu samosběru (Miovský, 2006: 133). To znamená, že jsem nejdříve napsal email do organizací, o niž jsem věděl, že zprostředkovávají mezinárodní dobrovolnictví, se žádostí o spolupráci. Oslovenými organizacemi v tomto případě byly: Člověk v Tísni o.p.s., INEX-sdružení dobrovolných aktivit a Arcidiecézní charity Praha a Olomouc. Krom arcidiecézní charity Praha, se vyjádřily všechny kladně. Vzhledem k ochraně osobních údajů, jsem se s organizacemi domluvil, že sepiší dopis⁶⁶, jenž ony následně přepošlou všem dobrovolníkům, kteří pro ně

⁶³ Přeloženo autorem

⁶⁴ Přeloženo autorem

⁶⁵ Vzhledem k tomu, že 19 mých spolužáků odjelo do zahraničí také jako dobrovolníci.

⁶⁶ Dopis je přiložen k práci pod názvem Příloha č. 1.

kdy pracovali a splňovali podmínky výběru. Tak se propojily oba dva zmíněné přístupy, neboť kontakty na dobrovolníky byly zprostředkované organizacemi a pak bylo již na samotných dobrovolnících, zda se výzkumu zúčastní či nikoli. Bohužel z tohoto postupu vzešel pouze jeden respondent, a tak jsem se rozhodl zvolit si ještě další – výběr pomocí tzv. sněhové koule. Ten sice Padgett (2008: 54) popisuje jako metodu vhodnou pro zajištění respondentů ze špatně dostupných a uzavřených společností, jako například gangů a uživatelů drog, nicméně mezinárodního dobrovolníka také jen tak na ulici neseženete. Proto postup, při kterém vám již zkoumaní jedinci doporučí, nebo přímo zprostředkují kontakt na dalšího (Hendl 2005: 154) se zdál jako vhodný. Celkem jsem touto cestou dostal kontaktní údaje na pět dobrovolníků, při čemž všichni nakonec s účastí na výzkumu souhlasili. Je celkem logické, že tento způsob fungoval nejlépe, neboť přímé doporučení a možnost odvolat se na někoho, kdo výzkumem již prošel, spíše přesvědčí ostatní než email od neznámého studenta, který po vás chce již tak drahocenný čas a nic za to nenabízí. Celkově, pomocí výše zmíněných technik, se mi podařilo udělat rozhovory se sedmi respondenty. Šest z nich byly ženy a jedem muž. Věkové rozhraní se pohybovalo od 24 do 39 let.

3 VÝSLEDKY VÝZKUMU: *ZEMĚDĚLEC A ZAHRÁDKÁŘ* JAKO DVA ZÁKLADNÍ TYPY MEZINÁRODNÍCH DOBROVOLNÍKŮ

Vzhledem k faktu, že výpovědi respondentů se v mnoha ohledech podobaly, bylo celkem složité přijít s vhodnou typologií, která by jasně definovala rozdíly mezi nimi.⁶⁷ Po důkladné analýze všech dat a vzniklých kategorií vyvstaly dva typy mezinárodních dobrovolníků, a to v rámci kontinua organizací, přes které do zahraničí vyjeli. Tento způsob dělení jsem vystavěl na základech teorie Haddad (dle Frič a kol. 2010: 21-22) která, jak jsem popsal v kapitole o vzorcích dobrovolnictví, kategorizuje národní dobrovolnictví podle toho, v jakém typu organizací participuje více dobrovolníků. Kontinuum nebylo předem zvolené, ale vynořilo se až během analýzy dat, kdy mezi respondenty, kteří vycestovali v rámci etablovaných českých popř. evropských organizací, se nacházelo více společných znaků. Ty se pak odlišovaly od znaků druhé skupiny, tedy mezinárodních dobrovolníků, jež vyjeli do zahraničí skrze menší české nebo zahraniční lokální organizace. Je zajímavé, že vzorec pro vnitrostátní dobrovolnictví, který popisuje Haddad fungoval i v případě této studie, která se soustředí na mezinárodním dobrovolnictví. Finálním produktem analýzy sesbíraných dat se tedy staly dva základní typy mezinárodních dobrovolníků – *Zemědělec a Zahrádkář*.

ZEMĚDĚLEC A ZAHRÁDKÁŘ

Toto, možná neobvyklé, pojmenování se záměrně snaží poukázat na vzájemnou propojenost mezi oběma typy dobrovolníků a zároveň na jejich rozlišnosti. Neboť oba dva, jak *Zemědělec*, tak i *Zahrádkář* se zajímají o stejnou věc – přírodu a pěstování. Avšak zatímco *Zemědělci* se věnují své práci profesionálně, působí v rámci organizované sítě, a jsou na ně také kladeny větší nároky a odpovědnost, *Zahrádkáři* si obdělávají svůj pozemek a záleží vesměs na nich, jestli se o něj budou starat, či nikoli. Tento výrok se dá metaforicky aplikovat i na typy mezinárodních dobrovolníků, které vzešly z této kvalitativní studie. Stejně jak *Zemědělci* a *Zahrádkáři* i oba typy mezinárodních dobrovolníků mají stejnou ústřední zkušenost⁶⁸, ale získali ji v rámci jiných podmínek⁶⁹.

⁶⁷ Práce se bude soustředit na společné znaky mezinárodních dobrovolníků v Diskusi, kde budou všichni nahlíženi analytickými vzorci dobrovolnictví od Hustinx s Lammertyn a Friče a kol.

⁶⁸ V případě zemědělců a zahrádkářů se jedná o pěstování plodin/květin a u respondentů je to zkušenost s mezinárodním dobrovolnictvím.

V dalších kapitolách se budu snažit oba typy blíže charakterizovat v rámci zvolených tematických okruhů a popsat, jaké jsou mezi nimi rozdíly.

ZEMĚDĚLCI

Tento typ mezinárodního dobrovolníka, jak už jsem předeslal dříve, se účastní projektů, které jsou řízeny českými organizacemi a nejčastěji se týkají rozvojové spolupráce. Jedná se tedy o formální typ dobrovolnictví, kde si organizace sami vybírají z několika kandidátů na dobrovolnickou pozici. Nejčastějšími organizacemi, skrze něž dobrovolníci vyrážejí do zahraničí, jsou Člověk v tísni (ČvT) nebo Arcidiecézní charita Olomouc /Praha. Podíváme-li se na pole jejich působnosti, najdeme v něm velké množství projektů, které se soustředí na různé okruhy pomoci - zemědělství, zdravotnictví, vzdělání, lidská práva aj. a uskutečňují se v několika zemích Evropy, Asie, Afriky i Ameriky. Etablované organizace, kterými Člověk v tísni i Arcidiecézní charity jsou, mají dobře vypracované metodiky pro práci s dobrovolníky, fungují v nich koordinátoři dobrovolníků a poskytují značné jim výhody.

Zemědělcům záleží na tom, aby projekt, kterého se budou účastnit, byl blízký jejich poli působnosti. To je na druhou stranu i jedna z podmínek organizací, které kladou na dobrovolníky velké nároky při jejich výběru. Hlavní roli v získání možnosti účastnit se některého z projektů hrají zkušenosti, kdy největší šanci být přijati mají ti dobrovolníci, co už někdy v zahraničí pracovali, nebo mají znalosti ve specifickém oboru. Pro *Zemědělce* nejsou tyto podmínky překážkou, neboť dosáhli minimálně bakalářského titulu v oboru dotýkajícího se problematiky rozvojové spolupráce nebo humanitární práce a mají hned několik zkušeností s prací v zahraničí. Tu získali buďto v rámci studia, nebo v některém z projektů mezinárodního dobrovolnictví zaměřeného na mezinárodní vzdělávání. I z tohoto důvodu je pak *Zemědělcům* přisouzena mnohem větším zodpovědnost, než mají na projektech *Zahrádkáři*. Člověk v tísni motivuje případné dobrovolníky následovně: „*Míra kompetencí, ale i odpovědností, které svým pracovníkům svěřujeme, je dosti velká, což umožňuje hlubokou profesní seberealizaci a pocit pracovního naplnění.*“⁷⁰ Větší nároky jsou v tomto případě odůvodněné, pokud si uvědomíme, že si *Zemědělci* své

⁶⁹ Zahrádkáři se nikomu nezodpovídají za svou činnost, kterou dělají spíše pro radost, kdežto zemědělci jsou profesionálové a fungují v rámci organizace. Podobně mezinárodní dobrovolníci vyjíždějí do zahraničí buď skrze velké organizace a participují na jejich projektech, nebo se rozhodou odjet do menší místní organizace, kde nemají závazky a zodpovědnost.

⁷⁰ <http://www.clovekvtisni.cz/cs/clanky/prace-na-misich#nabizime>

mezinárodní dobrovolnictví neplatí sami, ale většina nákladů a výdajů s ním spojených, jim je proplácena právě skrze vysílající organizaci.⁷¹

Vzdělání je pro zemědělce zásadní, ale ne více než jejich zkušenosti. Jasně to vyplývá z faktu, že neváhají přerušit studia /práci a odjet do zahraničí bez vidiny zisku. Vycházejí z předpokladu, jenž je všeobecně sdílený v oblasti mezinárodní spolupráce či humanitární práce, a to že praxe a vyzkoušení nabytých znalostí v terénu je základem pro získání pracovního úvazku v některé z organizací zabývajících se touto problematikou. *Zemědělci* chtějí využívat /využívají své zkušenosti z mezinárodního dobrovolnictví při svém budoucím/ současném zaměstnání. To dokazuje i následující příspěvek od RIV člověka, který ve svých 35 letech začal studovat Mezinárodní sociální a humanitární práce, aby se oprostil od, jak sám komentuje, *sobeckého byznysu*, a chtěl si vyzkoušet jeden z mezinárodních projektů Člověka v Tísni. Přistupoval zprvu k mezinárodnímu dobrovolnictví, podobně jako většina lidí, s přesvědčením, že pomáhat může a umí každý, navíc, když je to pomáhání zadarmo. Po druhém neúspěšném výběrovém řízení si uvědomil, že bude potřebovat asi více znalostí a zkušeností. V dnešní době už má za sebou několik zkušeností z Etiopie, Namibie, Keni a Ugandy.

„Že si asi mysleli (organizace Člověk v tísni), že sem nějaký prdlej podnikatel, co se blbě vyspal a chce zachránit svět, a vydrží mu to měsíc, a pak zase bude chtít zachraňovat sebe. Tak jsem si říkal, že musím začít z trošku větší dálky, abych dělal chvíli v tom oboru, a pro sebe abych tomu rozuměl. No a pak sem narazil na inzerát tadytý školy, náhodou sem si říkal, že vyzkouším přijímačky, náhodou jsem se udělal. Náhodou sem se s manželkou nepohádal natolik, abych nenastoupil. No, a díky tomu, že sem nastoupil sem, sem se začal zaměřovat na ty organizace víc. Začal sem se v rámci praxí i výuky víc zaměřovat. No a pak sem se tu vlastně potkal na bloku expertů s vedoucí toho projektu v Namibii a já sem za ní po přednášce přišel, zašli sme na oběd nebo co, a tak sem se s ni pobavil chvíli, a tak to vlastně postupně začalo. A nakonec mě pak sama kontaktovala“

Z analýzy dat vyplývá, že se Frič a kol. (2010: 117) nemýlili, když předpokládali, že se na mezinárodní úrovni budou angažovat spíše reflexivní dobrovolníci než ti spadající do kolektivního vzorce. Toto se v mnoha aspektech naplňuje, avšak i přes časté střídání

⁷¹ ČvT dobrovolníkům zajišťuje: smlouvu o výkonu dobrovolnické služby, důchodové pojištění, kapesné, každých 6 měsíců zpáteční letenku mise – Praha (nebo její cenový ekvivalent), hrazeny jsou také náklady spojené s vycestováním na misi, jako jsou víza, očkování apod., cestovní pojištění po dobu pobytu, ubytování

organizací se *Zemědělci* nebrání zůstat věrni pouze jedné. Zřetelné je to v situaci, kdy nabízejí organizace pracovní úvazky právě mezinárodním dobrovolníkům, kteří s nimi již nějakou stáž absolvovali. To je výhodné pro obě strany, neboť organizace si bezplatně ověřila, zda je *Zemědělec* schopný práce pro ni během pobytu na projektu, a *Zemědělec* se na projektu seznámil s chodem dané organizace a ví, jakým způsobem funguje. Co se však týče čistě mezinárodního dobrovolnictví, jsou *Zemědělci* jednoznačně reflexivní dobrovolníci⁷².

Další, co *Zemědělce* žene do zahraničí je, krom výše zmíněného, i jejich motivace. Ta vychází z ambice vidět, jak fungují metody a přístupy, které se v teoretické rovině učí na školách, přímo v terénu. Láká je objevovat nové země, přičemž nejčastěji v rámci dobrovolnictví odjíždějí do rozvojových zemí. A to souvisí hned s několika skutečnostmi. Zaprvé, kde jinde by se mohli setkat s rozvojovou spoluprací v terénu než právě v jedné z rozvojových zemí, zadruhé se chtějí dozvědět více o tamních kulturách a podmínkách lidí, kteří v nich žijí a také si uvědomují jistou odpovědnost vůči oněm zemím, které jsou méně rozvinuté, než je evropský standart. Tento typ motivace může mít spojitost s předchozími zkušenostmi s projekty zaměřenými na mezinárodní vzdělávání, jejichž účelem je mj. vybudovat v lidech pocit globální sounáležitosti⁷³. Oproti *Zahradkářům*, kteří vyjíždějí do zahraničí spíše z potřeby zažít něco nového, *Zemědělcům* jde o to pomoci lidem.

Během pobytu v rámci mezinárodního dobrovolnictví se nesetkávají s příliš velkými potížemi. V případě potřeby se totiž mohou obrátit na koordinátora nebo vedoucího projektu, který jim pomáhá vyvstálé problémy řešit. Samozřejmě ani sebelepší koordinátor nedokáže uchránit *Zemědělce* před kulturními rozdíly, jež mohou komplikovat práci v cizím prostředí. Alespoň malou výhodou jsou přípravné kurzy, kterými dobrovolníci v rámci organizací procházejí. Pomohou jim lépe se připravit na jiné životní podmínky a na možné problémy. Těmi jsou nejčastěji komunikace s místními lidmi - jazyková bariéra nebo odlišné vnímání času a dodržování dohodnutých termínů /schůzek.

Motivace je jedna věc, ale nevydržela by příliš dlouho, pokud by *Zemědělci* neviděli přínosy, které jim mezinárodní dobrovolnictví zprostředkovalo. Krom vytvoření dobrého

⁷² Další rozbor v kapitole porovnání výsledků s již existujícími výzkumy.

⁷³ Tedy, aby si uvědomovali, že nejsme na zemi sami a je nutné se zajímat o to, co se děje za našimi hranicemi. Více informací o těchto projektech v kapitole o typech mezinárodního dobrovolnictví

jména u vysílající organizace a praxe pro následné pracovní uplatnění, hodnotí velmi pozitivně i možnost rozšíření svých obzorů. S tím často spojují vytvoření objektivních názorů a možnost porovnávat mezi svými zkušenostmi a zkušenostmi lidí, se kterými se setkávají. Ať už jde o kolegy z vysílající organizace, místní pracovníky nebo cílovou skupinu lidí, kterým je pomoc namířená. Přehodnocení svého života a ujasnění si hodnot berou jako další přínos. Jsou schopni velmi dobře reflektovat změny ve svých životech po zkušenosti s mezinárodním dobrovolnictvím. To jim umožňuje vyvíjet se a přitom se neodloučit od způsobu života, kterým žijí v České republice. Přesně to vystihuje následující úryvek:

„jako takhle, na jednu stranu se musím vždycky smát, když si lidi myslí, že když sem teď přijela z Haiti, tak mi bude všechno připadat malicherný a tak. Jako tak to není, tady je jeden svět a tam je jinej. Jako tím, že na Haiti nemaj peníze na šaty a já když tady pak půjdu na ples, neznamená, že si nekoupim pěkný šaty a že mi bude záležet na tom, aby mi to slušelo.“ (RVII)

Objektivitu a znalosti nabyté v rámci mezinárodního dobrovolnictví dokládají *Zemědělci* i při hodnocení svého vztahu k rozvojové spolupráci, které se chtějí věnovat v budoucím zaměstnání. Na jednu stranu jsou k ní velmi kritičtí, ale jejich názory se shodují s moderními úvahami, jak by měla rozvojová spolupráce vypadat. Tedy *Zemědělci* nemají důvěru k velikým mezinárodním organizacím typu Organizace spojených národů, jejichž historie je spjata s mnohými přešlapy a problémovými situacemi, které v několika případech nevedly ke zlepšení situace nýbrž naopak. Neshazují však jejich důležitost v rámci poskytování poradenství atd. Za případy selhání organizací při poskytování rozvojové spolupráce či humanitární pomoci vinní hlavně projekty, které nejsou přizpůsobeny příjemcům pomoci. Vidí v nich jistý druh západní intervence nenamířené na pomoc obyvatelům, ale spíše sledování vlastních zájmů v rozvojových zemích. Kritičtí dokážou být i k organizacím, které jim mezinárodní dobrovolnictví zajišťují. Nebojí se hodnotit jejich projekty, v nichž vidí mezery nebo nefunkčnost. Sami se snaží účastnit projektů, které působí více na lokální úrovni, a ve kterých se pracuje přímo s komunitami, jež jsou příjemci pomoci. Tedy, spíše by se hodilo napsat, spoluaktéry na zlepšení své situace, neboť se již v těchto projektech nepracuje s modelem pouhého darování peněz či materiálních věcí, ale soustředí se na budování kapacit místních lidí, kteří si pak jen s malou podporou dokážou pomoci sami. Zajímavě hodnotí své zkušenosti z tohoto okruhu

Zemědělkyně RVII, která vyjela s Arcidiecézní charitou Olomouc jako dobrovolník na Haiti, v současné době je v tytéž organizaci zaměstnána. Na otázku, jaký je její vztah k rozvojové pomoci odpovídá⁷⁴:

„Ale tím, že ty projekty nějakým způsobem řídím, tak jsem dost kritická. Myslím, si že smysl má, bezesporu. Ta odpovědnost, že by měla být vnímána víc globálněji... jenom to uvědomění, že se musím zajímat, co se děje někde jinde. Protože my sme se na tom podepsali. A to je to co si ty lidi neuvědomujou, to mě vždycky rozčílí, když někdo řekne, že se o to nemusí zajímat. My máme levný věci, protože žijeme na úkor někoho jiného, a dokud si to neuvědomíme, tak ta země půjde do čudu.“

„jako já si myslím, že je to hrozně důležitý ve smyslu těch místních komunit, že ten projekt musí stát na nich. Hrozně se mi líbí třeba mikroprojekty, kdy se hlídá ta komunita navzájem. My teď máme na Haiti po tom zemětřesení, projekty na mikrokredity... A ty dáš deseti lidem ty peníze a oni se musí hlídat, protože maj třeba nějaký sdružení a tam to musí vrátit. Ne že ty bys jako charita chodil a říkal, dejte mi ty peníze, protože zaprvé by si je od nich nikdy nedostal, za druhé to budeš řešit s každým zvlášť a nikdy se nedozvíš co to. A tady se musejí hlídat navzájem, kdy sem fakt viděla, jak jedna sousedka říká té druhé, ty to musíš přece dát. Jinak nebudeme moc rozjet tu další aktivitu. A tím je i motivuješ, protože v okamžiku, kdy oni ty peníze vyberou zpátky, tak si je můžou používat dál. Třeba ty tam můžeš působit tak, že řekneš, když to vyberete, tak my vám dáme dvacet procent na vrch, aby se mohlo dělat ono a ono. Nebo s váma pak uděláme další aktivitu. A tomu říkám motivace, protože ty jim dáš peníze, ale ty peníze sou v takovym koloběhu, a oni s nima musí zacházet. A v tom vidim smysl, protože v tom je zodpovědnost místních lidí, plánování místních lidí... Já mam takhle problém s adopcí na dálku, s ní prostě nesouhlasim. Ten projekt není nadesignovanej na místní potřeby, jo jako já nezpochybňuju, že vzdělání potřebujou, ale forma, jakou ji dostávají je prostě špatně. Protože je designovaná podle dárců a ne příjemců. Ta samý třeba Skutečný dárek. Já chápu, že tam ty lidi ty věci potřebujou. Ale způsob, jakym my je tam dáváme a posíláme sou potřeby těch dárců, že chtěj vidět konkrétní věc, ne ty místní lidi. Takže výhrady mam. Ale pak je otázka jestli to dělat takhle nebo to nedělat vůbec“

⁷⁴ Nejdříve mluví všeobecně o rozvojové pomoci, v druhé citaci se pak soustředí na koncepci projektů, která ji připadá smysluplná.

Kdybychom se chtěli podívat více zblízka na život *Zemědělcům*, najdeme v něm hned několik velmi zajímavých informací. Například co se sociálního kapitálu⁷⁵ týče, můžou se pyšnit kontakty na přátele po celém světě, které potkali během svých dobrovolnických aktivit v zahraničí. Buďto se jedná o jejich kolegy z projektů, přátele, jež potkali ve svém volném čase nebo přímo místní lidé, se kterými pracovali. *Zemědělci* totiž ve svém volném čase raději poznávají nové lidi anebo sportují, než aby seděli doma nad knihou. Neznamená to ale, že by neměli rádi četbu. Uvádějí, že jim slouží jako prostředek pro získávání informací⁷⁶ a proto když si chtějí odpočinout, raději vyrazí do přírody nebo za přáteli. Další specifickou oblastí ze života *Zemědělců* je jejich vztah k Čechám. Dalo by se předpokládat, že díky vazbám na lidi v zahraničí, zálibě v cestování, znalosti cizích jazyků a své práci nebudou mít vytvořenou silnou vazbu k zemi, v níž se narodili. Někomu by se mohlo zdát, že jejich časté cestování značí snahu být za každou cenu mimo Českou republiku, ale není tomu tak. Výpovědi respondentů poukazují na naprosto odlišnou realitu. Čechy jsou pro ně domovem, který nechtějí opouštět. Nebrání se delšímu pobytu v zahraničí (do dvou let), ale žít tam natrvalo nechtějí. Vysvětlení je možné hledat v jejich rodinném zázemí. *Zemědělcům* se dostává velké podpory ze strany rodičů, ty je zároveň i motivují do činností pomáhajících profesí a cestování. A to i přes to, že se většinou velmi bojí, když jejich děti – *Zemědělci* odjíždějí do zahraničí. Ti se dostanou i do nebezpečných oblastí válek nebo zemětřesení. *Zemědělci* většinou pocházejí, jak oni sami říkají, z chudších poměrů. Uváděli také, že díky přístupu rodičů k výchově, jsou v současné době schopní se lépe pohybovat v prostších podmínkách⁷⁷ a jsou zvyklí vynaložit úsilí, když chtějí něčeho dosáhnout⁷⁸.

V následujících úryvcích je zajímavé sledovat, jak *Zemědělkyně* RI, mluví o svých zkušenostech s dobrovolnictvím ve válečné Sýrii. Má za sebou již několik zkušeností s dlouhodobým mezinárodním dobrovolnictvím, v současné době dokončuje magisterské studium a od září začíná pracovat jako koordinátorka zahraniční projektů Člověka v Tísni

⁷⁵ Bourdieu (1980: 2) definuje sociální kapitál jako: „množinu aktuálních nebo potenciálních zdrojů, která vychází z vlastnictví trvalé sítě více či méně institucionalizovaných vztahů a známostí, jinými slovy z členství ve skupině, které vybavuje každého člena kolektivně vlastněným kapitálem, tedy různými oprávněními.“

⁷⁶ Jedná se tedy hlavně o odborné knihy, ze kterým získávají znalosti pro studium.

⁷⁷ Jako děti hodně cestovali se stanem, dělali táboráky atd. Žádné dovolené na Kanárských ostrovech.

⁷⁸ Prý nedostávali moc věcí zadarmo, ale vždy si je museli buď zasloužit anebo si na ně sami vydělat. „sem z učitelské rodiny, oba moji rodiče jsou učitelé, takže pocházím s chudých poměrů, nebo tady v Čechách. Měli sme teda všechno, co sme potřebovali, ale sem zvyklá, že když něco chci, tak si na to musím našetřit.“(RVII)

v Afghánistánu. V první citaci se věnuje motivaci k odjezdu a ve druhé pak popisuje vztah k rodině:

„Sýrie – mě to přijde hrozně nespravedlivý, že se nějakí lidé rozhodnou, že to tam všechno zničej. A nejvíce pak trpí děti, ženy, staroušci – babičky dědečci, který ja mám doma taky, a když si představím, že by jim někdo dělal to samí. A nikdo jim nepomohl, všichni by drželi huby, a nechali je tam bez pomoci, umírat, tak to je pro mě nepředstavitelný...Dost jsem to zvažovala, měla jsem na to taky jen pár dní. A přeci jenom to byla Sýrie, válka, bylo to nebezpečný. Ale ta potřeba, ten pocit, že to je k něčemu, to všechno přebylo.“

„Tak třeba rodina, jakože je to pro ně na jednu stranu těžký, když odjíždím, nechtěj mě pustit, ale ve všem mě podporujou a zároveň si říkám, že to dělám tak trošku i pro ně. Že kdyby se nám tady v Čechách něco stalo, tak si říkám, že je třeba někde je někdo, koho jsem ovlivnila, pomohla mu, tak pak třeba pomůže nám....“

Úryvky dokládají veliké odhodlání Zemědělců pomáhat v místech, kde si lidé nejsou schopni pomoci sami. Také rozloučení s rodinou je pro ně vždy těžké. Na druhou stranu je zajímavé, že i přes to, že neradi opouští své známé, *Zemědělci* mají mnohem větší problém s návraty zpět do Čech. Jedni hovoří, po návratu ze zahraničí, o kulturním šoku, druzí zase o pocitu odcizení. Těžké je pro ně také opouštět lidi na projektech v cizích zemích, protože nevědí, zda je ještě někdy uvidí. Jde zaručeně o silné emoce, ale i přes ně, mají *Zemědělci* v plánu jezdit do zahraničí a pomáhat dále. Touha věnovat se v budoucnu profesi rozvojového a humanitárního pracovníka se objevovala napříč respondenty. Mimo to v plánech do budoucna uvádí i založení rodiny nebo obecně podílení se na věcech, které je činní šťastnými.

Výzkum také ukázal, že je možné rozeznat *Zemědělce* od *Zahrádkáře* hned při prvním kontaktu. Do tematických okruhů byla totiž vložena část, kdy se měli respondenti na začátku interview, bez předchozího upozornění, představit. Záměrem bylo zjistit, jaké informace jsou mezinárodní dobrovolníci ochotni o sobě poskytnout, když s někým jednají poprvé v životě. *Zemědělci*, zřejmě s většími zkušenostmi z nejrůznějších pohovorů a výběrových řízení, nikdy neskončili pouze u uvedení svého jména, popřípadě věku. Vždy uvedli alespoň nějakou informaci z profesní dráhy, zájmů, nebo jednu ze svých předností – otevřenost, flexibilitu a komunikativnost.

ZAHRÁDKÁŘI

Zahrádkáři, tedy druhý typ dobrovolníků, kteří se rozhodli zkusit mezinárodní dobrovolnictví přes zahraniční lokální organizaci. Výhodou jim může být, že nejsou limitováni smlouvou, a tak si svůj úvazek mohou upravovat podle svých potřeb. Na jednu stranu jsou nezávislí a mohou si dělat, co chtějí, ale na stranu druhou, nejsou v zahraničí chráněni zastřešující organizací, všechny náklady a výdaje si musí platit sami a navíc v organizacích chybí koordinátor, který by je vedl. Často se proto stává, že *Zahrádkáři* zkrátí délku pobytu v organizaci, kde jsou nespokojení a přímo v zahraničí si pak hledají organizaci náhradní, nebo stráví zbytek pobytu cestováním. Jelikož organizace, do kterých vyjíždějí, jsou z rozvojových zemí, nemívají náročné přijímací řízení (většinou nemají žádné) a tak se nemusí *Zahrádkáři* bát, že by místo dobrovolníka nedostali. Může se zdát, že jsou na tom hůře, než *Zemědělci*, ale není tomu tak. Jde totiž především o motivaci pro výjezd do zahraničí.

Zatímco *Zemědělci* vyjíždí na zahraniční dobrovolnictví za účelem získání zkušeností – potřebují tedy pracovat pod vedením na náročných projektech, které by se jim vyjímaly v životopise, u *Zahrádkářů* se jedná o čistě osobní důvody, tudíž nemají na organizace tak velké nároky. Upřímně svou motivaci popsala *Zahrádkářka* RIII, která se vydala sama do Indie, aby pracovala pro místní organizaci zabývající se (v rámci této práce a pojmenování typů dobrovolníků to bude znít paradoxně) zemědělstvím. Její hlavní aktivitou byl sběr rýže a její následná úprava.

„, nebyla to žádná praxe, ani jako studijní stáž, ale spíš to byla moje potřeba vyjet a spojit to taky s nějakou dobrovolnou prací. Já jsem si vlastně sama našla organizaci, indickou, která se jmenuje Navdania, protože jsem úplně nechtěla jet skrz nějakou českou zastřešující organizaci. Takže jsem si našla tuhle Indickou organizaci, dostala jsem na ni kontakt od kamaráda, který mi pověděl o její zakladatelce, Vandana Shiva, taková známá osobnost v environmentální sféře.“

Podobně jako *Zemědělci* i *Zahrádkáři* mají veliké ambice ve vzdělání. Mají bakalářský titul, dále pokračují na magistra a v budoucnu se nebrání ani doktorskému studiu. Označení *Zahrádkář* je vcelku trefné vzhledem k tématům, o něž se při studiu zajímají – environmentalistika, městské zemědělství atd. Tyto okruhy jsou také spojené s rozvojovou spoluprací a vzhledem ke stavu životního prostředí, které je v 21. století velmi důležitou

otázkou⁷⁹, jejich důležitost neustále stoupá. Je zajímavé, že i přes zájem věnovat se v budoucnu otázkám spojených s rozvojovou spoluprací, na rozdíl od *Zemědělců*, absolvovali *Zahrádkáři* dobrovolnictví v zahraničí pouze jednou. Možná je to způsobeno tím, že k budoucímu povolání nepotřebují zkušenosti ze zahraničí. Vlastně ani o budoucím zaměstnání nepřemýšlí – co se plánování týče, soustředí se hlavně na blízkou budoucnost, tedy dokončit studium. Uvádějí, že plánovat se nedá. Ze zkušeností mluví *Zahrádkáři* o tom, jak si něco kdysi naplánovali a nikdy jim to nevyšlo.

V rámci mezinárodního dobrovolnictví se *Zahrádkáři* věnovali aktivitám, které si sami vybrali. Nebyly na ně kladeny nároky ze strany organizace, neboť s nimi neměly uzavřené žádné smlouvy. Z toho samozřejmě vyplývaly různé problémy. Nejčastěji se potýkali s kulturními rozdíly podobně jako *Zemědělci*, ale na rozdíl od nich, měli *Zahrádkáři* problémy i s organizací samotnou. Ta buď nefungovala podle jejich představ, nebo jim nedokázala zajistit dostatek podnětů pro vyžití. Tento fakt je vcelku pochopitelný, neboť si nemohli o organizaci udělat předem obrázek na základě vlastních zkušeností. Oproti tomu, *Zemědělci* měli možnost vidět v Čechách, jak organizace pracuje, jaké dělají projekty atd. To vše vyplývá z míry transparentnosti, přičemž etablované organizace mají povinnost vydávat výroční zprávy, dodávat informace atd. Nicméně *Zahrádkářům* tento režim nevadil, a dokonce byli i spokojení, že z domluvené organizace odešli dříve a mohli cestovat. Opět zde uvádím absenci koordinátora, který by měl možnost s dobrovolníky pracovat a pomáhat jim řešit problémy. Je možné, že i z tohoto důvodu – nutnost řešit problémy jen s místními lidmi, samostatnost, neplánovanost – hodnotí *Zahrádkáři* přínosy mezinárodního dobrovolnictví více na osobní rovině než *Zemědělci*, kteří se soustřeďují nejvíce na kariéru.

I přes fakt, že participovali na dlouhodobém mezinárodním dobrovolnictví pouze jednou, jejich život to zaručeně poznamenalo. A to hlavně v rámci nastavení hodnot v životě. Po návratu si uvědomili zbytečnost určitých věcí, o kterých si dříve mysleli, že jsou pro život nepostradatelné. To mají společné i se *Zemědělci*, ale na rozdíl od nich, změna nastala téměř okamžitě po návratu do Čech. Dokonce u některých *Zahrádkářů* byla změna tak velká, že byli nuceni změnit i přátele, s nimiž se až do zkušenosti s mezinárodním

⁷⁹ Dokladem může být i zařazení udržitelného rozvoje a otázek životního prostředí do jednoho z osmi rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals) od OSN. Více informací na: <http://www.un.org/millenniumgoals/>

dobrovolnictvím stýkali. To značí velkou osobní proměnu a přehodnocení dosavadního života. Respondent RV dokonce mluvil o změně stravy, o lepší péči o sebe samého – přestal se zajímat o zevnějšek a soustředí se na duchovno nebo o ukončení vztahu. Pro lepší názornost uvádím dva úryvky, první je od RVI, která strávila čtyři měsíce v Zambii, kde se podílela na výzkumu městského zemědělství a již předtím absolvovala v zahraničí dva krátkodobé workcampy. Navazuje na něj RIII, která byla v Indii a jako další přínos uvádí poznání nových lidí a zkušenost s prací v mezinárodním prostředí.

„...to (mezinárodní dobrovolnictví) byl jako impuls k nějaký samostatnosti. Hodně to bylo osobnostní, i když to nebylo tak, že já bych tam úplně něco udělala, tak mě to hodně osobnostně ovlivnilo. V tý samostatnosti a i v utřebení si toho, co chci a nechci dělat, a třeba i názor na to dobrovolnictví.“ (RVI)

„tak hodnotím to velmi pozitivně. No vlastně jsem úplně strašně moc ráda, že jsem to udělala. Nevím, jestli to má pro mě nějaký kariérní přínos. Úplně nevím, jestli když si to napíšu do CV tak tím někoho ohromím... Ale vlastně ani nevím, jestli je to špatně, nebo to tak mělo být. Já nevím, nedokážu to teď úplně jako vyhodnotit, ale pro mě, jak už jsem říkala, to mělo hlavně tu lidskou hodnotu. A poznávání těch lidí a zjištění, že lidé jsou vlastně všude stejní, Takže tak no. A vlastně z jiného hlediska, ta mezinárodní koordinace, bylo zajímavý potkat lidi z různých koutů Evropy, nebo Ameriky, Kanad'any. Bylo milé tam tak nějak kooperovat, vytvořit tam skupinu.“ (RIII)

Co se týká hodnocení vztahu k rozvojové pomoci, jsou si *Zahradkáři* dosti podobní se *Zemědělci*. Jelikož však nemají zkušenosti s dobrovolnictvím u velkých organizací, nedokážou se shodnout se *Zemědělci* na úloze mezinárodních organizací, které rozvojovou spolupráci organizují. Chovají vůči nim nedůvěru tak velkou, že nevidí ani ty dobré věci, které se těmito organizacím podařily. Zarážející však je, že i když nebyli spokojeni s organizacemi, ve kterých působili jako dobrovolníci, stále je hodnotí více kladně, než mezinárodní organizace. Je to způsobeno preferencí hlavně menších lokálních projektů, kde si vše zajišťují místní lidé.

Osobní život *Zahradkářů* není nijak méně zajímavý, než ten *Zemědělců*. Například překvapivým zjištěním bylo, že se u nich v rodinách vyskytuje určitý idol, jenž je v životě hodně ovlivňoval. Něco takového *Zemědělci* vůbec nezmiňovali, mluvili spíše obecně o rodině a nikoho z ní nevyzdvíhovali. Tento idol *Zahradkářům* poskytuje jak podporu tak

jím i určitým způsobem ukazuje, jakým směrem se vydat. Například respondent RIII uvádí: „*A jinak jsem měla postiženou babičku, o kterou jsem se taky jako částečně starala a která mi byla jako hodně záchytným bodem, a myslím si, že mě dost jako směřovala k tomu, co teď dělám. Tak tu vnímám, jako hodně významnou osobnost.*“

Co mají oba typy totožné, je jich vztah k Čechám. Chtějí zde v budoucnu žít stejně tak jako *Zemědělci*, ale v současnosti se nebrání žít v cizí zemi. *Zemědělci* tuto délku specifikovali na maximálně dva roky, kdežto *Zahradkáři* se o délce vůbec nezmiňovali. Je možné, že neuvedli délku vzhledem ke svému pohledu na plánování. Tedy spíše neplánování.

„*...na druhou stranu upínat se k něčemu do budoucna, to určitě nechci. Takže teď tady moje vize je, dokončit školu, napsat diplomku, nějak na tom makat, protože mě to naplňuje a baví. Baví mě tady to prostředí akademické, třeba oproti Olomouci, jakože jsem se tady tak nějak našla.*“ (RIII)

Další věci z osobního života, ve které se *Zahradkáři* se *Zemědělci* liší, jsou záliby. Pokud jde totiž o jejich volný čas, věnují se dlouhodobě a opakovaně nějakému koníčku, který je jiný než sport. Takové hobby se u *Zemědělců* nevyskytovalo. Mnohem raději také čtou a nejedná se pouze o odbornou literaturu. Když čtou knihy, hledají v nich více než informace, čerpají z nich inspiraci. Opět předkládám výňatek z rozhovoru. I když se zaobírá výběrem knih a muziky, můžeme si v něm povšimnout i jedné z charakteristických vlastností *Zahradkářů* – neschopnosti se přiřadit do určitého proudu/stylu/kategorie. To je velmi zajímavé a zaručeně to souvisí s jejich otevřeností, širokým spektrem znalostí a zálibou v poznávání nových věcí.

„*Já asi v knížkách hledám ten osobní příběh, nějakou tu lidskou výpověď. K tomu se ti budu asi pořád vracet, v tom co tady říkám. Takže jo, asi takový ten náhled na svět, který si z té knížky můžeš vzít a čerpat, tak to je to, co v knížkách hledám. Proto ti nemůžu říct, že mám ráda ruskou klasiku, protože ten Dostojevskij to napsal fakt dobře a ten psychologický rozbor člověka byl boží. Ale jo bylo, jen se tím nechci zaškatulkovat... Muziku tu mam taky ráda, ale prostě nedokážu se škatulkovat. Nemůžu říct, mám ráda rock, prostě. Nevím, myslím si, že jsem v tomhle celkem dost otevřená a je to prostě asi můj i osobnostní rys, že se před něčím a priority nezavírám, a když něco přijde něco mě zaujme, tak si to buď poslechnu, nebo přečtu.*“ (RIII)

3.1 Diskuse

Vytvořená typologie je vystavěná na datech vzniklých z polo-strukturovaných rozhovorů s lidmi, kteří se účastnili mezinárodního dobrovolnictví po dobu delší, než jsou tři měsíce. Díky těmto datům se mi podařilo definovat dva ideální typy, které jsem nazval *Zahradkáři* a *Zemědělci*. V některých oblastech si jsou vcelku podobní, jako například v kritickém pohledu na rozvojovou spolupráci, ve vztahu k Čechům, které berou jako svůj domov a nechtějí žít dlouhodobě mimo ně, tak stejně popisují i své přednosti - otevřenost, komunikativnost a flexibilita. Ale zatímco *Zemědělci* vyjíždí opakovaně v rámci mezinárodního dobrovolnictví do zahraničí, pracují na projektech z oblasti mezinárodní spolupráce, zastávají vyšší pozice a bývají jim propláceny výdaje s dobrovolnictvím spojené, tak *Zahradkáři* vyjeli na dlouhodobý pobyt spojený s dobrovolnictvím pouze jednou, nepracují na oficiálních rozvojových projektech, ale spíše se angažují na lokální úrovni v projektech spjatých s environmentalistiku a svou zahraniční zkušenost si museli celou zaplatit sami. Nejvíce se však rozcházejí v motivacích, které je vedli k mezinárodnímu dobrovolnictví. Zatímco *Zemědělci* jde především o získávání zkušeností pro budoucí pracovní uplatnění, *Zahradkáři* jsou motivováni hlavně svými osobními potřebami.

Největší nedostatek vytvořené typologie vidím v celkem malém počtu respondentů. I když během rozhovorů docházelo k saturaci dat, myslím si, že to bylo způsobeno hlavně podobnými profily respondentů. Již v rámci výběru výzkumného vzorku jsem se snažil, aby byl co nejvíce pestrý – proto jsem nechtěl do výzkumu zahrnovat své spolužáky. Nicméně vzhledem k neochotě dobrovolníků, oslovených skrze organizace, participovat na tomto výzkumu, se ve vzorku většinou sešli lidé ze stejných škol a oborů zaměřujících se na rozvojová studia nebo mezinárodní a humanitární práce.⁸⁰ Bylo by určitě zajímavé podrobit zkoumání dobrovolníky s dlouhodobou zkušeností v zahraničí, kteří se nikdy o tematiku rozvojové spolupráce nezajímali. Vystává zde však otázka, zda se tomuto typu dobrovolnictví vůbec věnují. Další faktor, který by mohl vylepšit stávající typologii, by bylo rozšíření okruhů a použití hloubkových rozhovorů, které by do ní mohly vnést spoustu dalších zajímavých informací.

⁸⁰ Pouze jeden respondent nestudoval obor přímo spojený s problematikou rozvojové spolupráce.

Nyní se zaměřím na porovnání výsledků tohoto výzkumu s již existujícími výzkumy dobrovolníků. Jelikož jsem při tvorbě tematických okruhů čerpal z analytických vzorců zkoumání dobrovolnictví od Friče s kolektivem a od Hustinx s Lammertyn, rozhodl jsem se výsledky porovnat právě s těmito vzorci.

Navíc je zajímavé, že všichni respondenti, bez ohledu na rozlišení *Zahradkářů* a *Zemědělců*, se vyznačují velmi podobnými vlastnostmi, jež nese i tzv. reflexivní dobrovolník, kterého popisují jak Hustinx a Lammertyn (2003: 168), tak i Frič a kol. (2010: 33). Jak jsem předeslal dříve, Frič a kol. na základě literatury poukazují na možnost, že právě mezinárodní dobrovolníci budou spíše vykazovat známky reflexního dobrovolnictví (2010: 117). Tento výzkum jejich teze potvrzuje, neboť podíváme-li se na ideální typ reflexního dobrovolníka, tak jak jej definuje právě Frič se spolupracovníky (2010: 33), najdeme v něm podobné rysy, které se objevují i mezi respondenty. V následující části budu porovnávat oba ideální vzorce reflexivního dobrovolníka s výpověďmi respondentů.

Nejprve se budu zaměřovat na první reflexivní vzorec dobrovolnictví podle Friče a kol. (2010:33) z něhož jsem vybral ty okruhy, kterých se dotýkaly i mnou zvolené tematické okruhy využité ve výzkumu.

1. Styl dobrovolnické participace je krátkodobý, nestabilní a odpojený od členství v organizaci občanské společnosti

Nikdo z respondentů nebyl stálým členem organizace, přes kterou vyjel v rámci dobrovolnictví. Nicméně je zajímavé, že se objevují případy, kdy právě mezinárodní dobrovolnictví vedlo k pracovnímu úvazku v dané organizaci. Např. v rozhovoru RVII vyjel respondent v rámci organizace Arcidiecézní charity Olomouc a poté pro ni začal pracovat. Dalším příkladem může být i RI, která nejdříve vyjela do zahraničí s Člověkem v Tísni jako dobrovolník a nyní pro ně začíná pracovat jako stálý zaměstnanec.

„Začala sem praxí u nich (ČvT), pak jsem odjela jako dobrovolník, až mi nabídli práci.“(RI)

Nestabilitu a krátkodobost závazku najdeme například u respondentů RIII a RV, kdy si rozhodly zkrátit si dobu úvazku mezinárodního dobrovolnictví.

„No motivace se měnila hlavně skrze zkrácení délky pobytu. Když už jsem cítila, že ani pro mě ani pro ně to už není přínosný. Být tam tak dlouho.“ (RIII)

2. Motivace dobrovolníků je egoistická až požitkářská

V rámci tohoto výzkumu respondenti uváděli hlavně své osobní nebo profesní důvody k vyjetí za hranice, které by se daly nazvat egoistickými.

„no, prvotní motivace, byla asi veskrze osobní, že jsem chtěla prostě vypadnout, a taky si asi dokázat, že na to mam.“ (RIII)

„No, moji hlavní motivací bylo to, že sem chtěl navázat dobrý vztahy s Člověkem v tísní, abych pak mohl dělat něco jinýho, protože já sem tohle vůbec dělat nechtěl.“ (RIV)

„Čistě osobní důvody. Nesouhlasí s dobrovolníky, kteří hlásají, že chtějí zachránit svět. Stejně tam nakonec jedou všichni jenom kvůli sobě a pro dobrý pocit. Aby se mohli vyfotit s černouškama.“ (RV)

Motivace spojená čistě s požitkářství se příliš nevyskytovala, nicméně vidiny osobního zisku či požitku byly přítomny.

„Já to tak vnímám, že to dělám pro svůj dobrej pocit. Já si nehraju na to, že někoho zachraňuju, nebo někomu pomáhám. Já to dělám kvůli sobě a myslím si, že pomůžu sobě, když pomůžu jiným.“ (RIV)

Hustynx a Lammertyn (2003: 181 – 182) se zaměřují zase na jiné rysy, které jsou typické pro reflexivního dobrovolníka.

1. Dynamická zangažovanost, početné vstupy a výstupy; Podmíněné angažmá, závislé na biografických potřebách a podmínkách; Preference sekvenčního a projektového aranžmá

Respondenti měli jasné představy o tom, do jaké země chtějí vyjet a na čem se chtějí nebo nechtějí podílet - podmíněné angažmá. Stejně tak i jejich výstupy byly početné a velmi důležité pro další fungování projektů.

„Tak jsem se začal kolem sebe koukat, kam bych mohl jako vyjet a Afrika mě vždycky lákala, protože je to pro mě synonymum toho místa, který je na tom nejhůř a já sem si vždycky říkal, že když budu investovat svou energii do tédlech aktivit, tak ji chci investovat

tam, kde sou na tom lidi opravdu nejhuř“....., Takže ano, zadání bylo pomoci nastavit systém tak, aby byl udržitelnější a oni se dokázali sami ekonomicky odříznout od té své matky, co je Člověk v tísni.“(RIV)

Stejně tak preferují respondenti i projektové aranžmá úvazku. Například respondent RII se podílel na projektu Adopce na dálku® přes Arcidiecézní charitu Olomouc a nyní je jako dobrovolník na projektu CLIMAD Člověka v tísni v Kambodži. Dalším příkladem může být dobrovolnictví RVII:

„takže byly to čtyři měsíce na Haiti, přes Arcidiecézní charitu Olomouc, a náplň práce byl monitoring a inovace projektů ACHO, primárně to byl projekt Adopce na dálku, a pak byl druhý projekt (na záznamu není slyšet jeho název), který tam byl teprve rok funkční, nebo z části nefunkční a tam mým úkolem bylo vydefinovat, co se daří a co se nedaří. Nějakým způsobem to zmonitorovat a zdokumentovat.“(RVII)

2. Výběr oblasti působení - Integrace globální akce a lokálních zájmů

Tato oblast se nevyskytovala přímo u druhu dobrovolnictví, které si respondenti zvolili, ale byla silně znatelná v jejich vztahu k rozvojové spolupráci, kde respondenti nejčastěji uváděli, že by se měla rozvojová spolupráce ubírat právě k podpoře lokálních zájmů, ale na druhou stranu si byli vědomi potřeby globální pomoci.

„Mě to připadá jako západní intervence, kdy my jako povolání bílí, budeme jako říkat tomu nevyvinutému Jihu říkat, jak se to dělá. To mi nepřípadá správné, jako z hlediska nějakých technologických řešení budiž, ale je mi to hodně nesympatické z pohledu toho mecenášství. Jako já jsem teď tady a já vám ukážu, jak se máte rozvíjet. Takže západní model rozvoje určitě ne. Spíš třeba nějaké lokální věci a tak“(RIII)

„já si myslím, že je spousta způsobů, jak to dělat a některý sou ty, co hodnotim pozitivně a některý zase negativně. A ty co hodnotim pozitivně, to sou ty malý lokální projekty, který pracujou s tím, co už v té komunitě je.“(RVI)

Myslím si, že práce by mohla sloužit i pro další účely, než jen pro přiblížení života a motivací mezinárodních dobrovolníků. Vzhledem k nulovým profesionálním výzkumům z této oblasti, by se dala práce využít například v organizacích, které zprostředkovávají mezinárodní dobrovolnictví. Se zájmem o tuto studii se přihlásilo například INEX-sdružení dobrovolných aktivit, které bylo jednou z oslovených organizací při výběru respondentů.

Její možné upotřebení vidím například při oslovování a práci s dobrovolníky, kdy by mohla sloužit jako podklad pro lepší adresování jejich potřeb nebo jako základ pro další výzkumné studie. O to bych měl zájem i já sám, neboť mě dané téma velmi zaujalo a chtěl bych se mu věnovat i v následujícím studiu

Závěr

Dobrovolnictví si prošlo během svého dlouhého vývoje několika proměnami, a to ať na národní či mezinárodní úrovni. Snad nejdramatičtější změnu prodělalo v minulém století během dlouhých čtyřiceti let komunismu v Čechách, kde se na oficiální úrovni přetvořilo v propagandu socialistických ideologií. Naštěstí z lidí nevyprechala touha se sdružovat a společně se podílet na chodu občanské společnosti a proto se s ním setkáváme i v dnešní globalizací ovlivněné době. Ta s sebou nese dobré i špatné aspekty a je na nás, jak se s nimi vypořádáme. Jednou z možností je právě mezinárodní dobrovolnictví, které je hlavním tématem této práce.

V její teoretické části má čtenář možnost dozvědět se více o vývoji dobrovolnictví a o jeho specifikách. Stejně tak je zde podrobně zkoumáno i mezinárodní dobrovolnictví spolu s jeho různými podobami a typy. Důležitou roli zde hrají i vzorce dobrovolnictví, které přibližují nové pohledy na jeho studium a výzkum. Teoretická část se snaží spíše o obecné přiblížení fenoménu dobrovolnictví, než aby se soustředila do detailu na všechny jeho zákonitosti a proměnné.

Cíl, který si práce stanovuje, se týká mezinárodních dobrovolníků, tedy těch, kteří se rozhodli opustit Čechy na dobu delší než tři měsíce a v rámci nejrůznějších organizací se podílet na jejich projektech. Explicitně vyjádřeno, cílem kvalitativně orientované empirické studie je konstrukce typů mezinárodních dobrovolníků.

Pro naplnění cíle bylo potřeba využít kvalitativní přístup a to vzhledem k několika faktorům. Tím nejdůležitějším byla absence předchozích kvalitativních výzkumů, na kterých by se daly vystavět hypotézy, které jsou nezbytné pro uplatnění kvantitativního přístupu. Dalším důležitým faktem při volbě přístupu byl i celkový záměr práce a to zkoumat život dobrovolníků, jejich názory a motivace. Takto obsáhlý záměr by se velmi těžko operacionalizoval do hypotéz. Chtěl jsem se od mezinárodních dobrovolníků dozvědět co nejvíce o okruzích, které jsem pro tento výzkum zvolil a popsat jejich názory a životní zkušenosti. Nešlo mi o jejich zobecnění, nýbrž o jejich osobní výpovědi. K tomuto účelu byly použity polo-strukturované rozhovory, jejichž transkripty poté sloužily jako zdroje dat pro vytvoření typologie.

Zemědělci a Zahradkáři, to jsou dva základní ideální typy mezinárodních dobrovolníků, které vzešly z analýzy sesbíraných dat. Jejich názvy se zdají nic neříkající, ale pokud si uvědomíme rozdíly mezi jejich pravými významy, metaforicky se dají použít i na mezinárodní dobrovolníky. *Zemědělci* jsou totiž profesionálové, kteří jsou součástí nějaké organizace pracující v zemědělském odvětví. Naproti nim stojí *Zahradkáři*, kteří se rádi starají o zahradu, ale nepotřebují k tomu speciální vzdělání či znalosti a stejně tak se nepotřebují zodpovídat nějaké veliké organizaci. Stejně to platí i o mezinárodních dobrovolnících, kde na jedné straně stojí lidé, kteří vyjeli na mezinárodní dobrovolnictví v rámci velké a etablované organizace, podílejí se na rozvojových projektech, motivuje je snaha zkusit reálně pomáhat v situacích, o kterých se učí ve škole a jsou jim navíc propláceny výdaje s touto snahou spojeny. A na druhé straně jsou mezinárodní dobrovolníci, kteří vyjíždí s malými českými či zahraničními lokálními organizacemi, veškeré výdaje si platí sami, motivací jim je potřeba odjet někam pryč a spíše než o rozvojovou spolupráci se zajímají o environmentalistiku.

Tyto dva ideální typy mezinárodních dobrovolníků pak poukazují na dva rozdílné přístupy k mezinárodnímu dobrovolnictví obecně. Jedním je snaha se zdokonalovat a pomáhat a druhým je spíše snaha o zkoušku něčeho nového a neznámého. Nemyslím si však, že by jeden typ byl lepší než druhý. Jedná se zkrátka o rozdílné využití možností dnešní doby.

Seznam literatury:

Anderle, P. (2002). *Útržky z historie občanské společnosti*. Budišov nad Budišovkou: Občanské sdružení Vlastenecký poutník, dostupné online z: http://www.neziskovky.cz/clanky/511_538_541/fakta_neziskovky-v_historie-neziskoveho-sektoru-v/

Bauman, Z. (2002). *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta

Benáček, V., Frič, P., Potůček, M., (2008). Trh, stát a občanský sektor ve vzájemných vztazích. In Potůček, M., Musil, J., Mašková, M., (eds.): *Strategické volby pro českou společnost: teoretická východiska* (151 – 171). Praha: SLON, dostupné online z: <http://www1.ceses.cuni.cz/benacek/KKKI-B1-5.pdf>

Bourdieu, P. (1980). Le capital social: notes provisoires. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*. vol. 31, leden, str. 2-3

CCIVS - Lee, H., Imre, B. (2011). White Paper on International Voluntary Service: Global Strategies for Global Challenges. dostupné z: http://ccivs.org/pdf/White_Paper.pdf

Člověk v tísní, projekt Varianty. (2002). Multikulturalismus a interkulturní vzdělávání. In Buryánek, J. (ed). *Interkulturní vzdělávání*. dostupné z: http://www.ferovaskola.cz/data/downloads/IKV1_komplet.pdf

Disman, M. (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Příručka pro uživatele. Praha: Karolinum

Evans, E., Saxton, J. (2005). *21st Century Volunteer*. A Report on the Changing Face of Volunteering in the 21st Century. Dostupné z: http://moodle.unitec.ac.nz/pluginfile.php/127885/mod_resource/content/0/21st_century_volunteer.pdf

Frič, P. (2001). Proletářský altruismus a dobrovolnictví v ČR. In *Dobrovolnictví a dárcovství – obnova občanských ctností*. Sborník z konference klubu UNESCO v Kroměříži 7. - 9. srpna 2001, dostupné online z: <http://www.unesco-kromeriz.cz/sbornik2001/fric.htm>

Frič P., Pospíšilová T. (2009). *Vzory a hodnoty dobrovolnictví*. dostupné 13.12.2013 z: <http://www.dobrovolnik.cz/res/data/024/002872.pdf>

Frič, P., Pospíšilová, T., Tošner, J., Vávra, M. (2010). *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, Praha: HESTIA – Národní dobrovolnické Centrum, Univerzita Karlova, Nadace rozvoje občanské společnosti, Institute for Social Research v Oslu

Frič, P. (2011). Současné trendy dobrovolnictví a sociální práce. *Sociální práce/sociální práce*, č.4, str. 8-9.

Given, M. L. (ed). (2008). *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. vol. 1, 2. Thousand Oaks: Sage Publications

Healy, M. L. (2001). *International Social Work: Professional Action in an Interdependent World*. New York: Oxford University Press, Inc.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál

Hestia (2005). *Obyčejní lidé dělají neobyčejné věci*. Praha: Portál

Hustinx, L., Lammertyn, F. (2003). Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Vol. 14, , str. 167 - 187

INEX – Sdružení dobrovolných aktivit (2012). *Mezinárodní dobrovolnictví v České republice s INEX-SDA: Příručka pro hostitele projektů*. Praha. Dostupné z: http://www.inexsda.cz/data/attachments/Incoming/INEX_Manual%20pro%20partnery_A5_jednostrany.pdf

Jiránek, R. (2003) Zákon o dobrovolnické službě a jeho aplikace. In *Dobrovolníci v krizových situacích*. Sborník z konference klubu UNESCO – 20. srpna 2003 v Kroměříži. Dostupné z: http://www.unesco-kromeriz.cz/sbornik_2003/jiraneke_radek.pdf.

Lough, J. B., Sherraden S. M., McBride M. A. (2009). *Perceived Effects of International Volunteering: Reports from Alumni*. Center for Social Development: Washington Univerzity in St. Louis

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing

Padgett, D. (2008). *Qualitative Methods in Social Work Research*. 2nd edition. London: SAGE Publications

Policar, L., Hofmannová, M. (eds). (2011). *Final Report from the International Stakeholder Conference on Quality .Standards and Evaluation Method in International Youth Voluntary Services*. Praha: INEX-SDA. dostupné z: http://inexsda.cz/data/attachments/DoK/Prague_conference_Quality.pdf

Průcha, J. (2009). *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada publishing

Sherraden S. M., Stringham J., Sow, C. S., McBride A. M. (2006). *The Forms and Structure of International Voluntary Service* - working paper. Center for Social Development. Washington University in St. Louis. Dostupné z: <http://csd.wustl.edu/Publications/Documents/WP06-07.pdf>

Sherraden, M. S., Lough, B., McBride A.M. (2008). Effects of International Volunteering and Service: Individual and Institutional Predictors. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Vol. 19. str. 395–421

Strauss, A., Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno, Boskovice: Albert

Švejnoha, J. (2006). *Červený kříž a Červený půlměsíc*. 3. vydání. Praha: Úřad českého Červeného kříže, dostupné z: <http://www.cervenkykruz.eu/cz/edicehnuti/CKaCP.pdf>

Tošner, J., Sozanská O. (2002). *Dobrovolnictví a metodika práce s nimi v organizacích*. Praha: Portál

Ujfaluši, R., Dvořáková, K. (2010). Mezinárodní dobrovolnictví v českém i evropském kontextu. *Cesta světem*, zima 2010/2011. Str. 16-17. Dostupné online z: http://www.inexsda.cz/data/attachments/Tiskoviny/Zpravodaj_zima_2010_na_web.pdf

Ujfaluši, R. (2010). Mezinárodní dobrovolnictví jako konkrétní pomoc i neformální (sebe)vzdělávání – současnost a perspektivy. In *Dobrovolnictví v české společnosti – současnost a perspektivy*. Sborník z konference klubu UNESCO 14. – 25. května v Kroměříži, s. 40-43, dostupné 6.12.2013 z: http://www.unesco-kromeriz.cz/sbornik_dobrovolnictvi2010/sbornik.pdf

Výrost, J., Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing

Zášková, H., Mojžíšová, A. (2011). Psychologické aspekty dobrovolnictví v kontextu sociální práce. *Sociální práce/sociální práce*. č.4, str. 62-68

Weber, M. (2009). *The Theory Of Social And Economic Organization*. USA: the Free Press. Division of Simon and Schuster Inc.

Internetové zdroje:

Chlebeček, T., Konečný, M., Stojanov, R., Volfová, A. (2008). *Globalizace*. [online] aktualizace: 2012. Dostupné 3.3.2014 z: <http://www.rozvojovka.cz/globalizace>

Člověk v tísni, o.p.s. (nedatováno). *Co nabízíme*. [online] Dostupné 3.3.2014 z: <http://www.clovekvtisni.cz/cs/clanky/prace-na-misich#nabizime>

Dobrovolník.cz (2010). *Historie dobrovolnictví*. [on-line] Dostupné 1.12.2013 z: <http://www.dobrovolnik.cz/informace/historie-dobrovolnictvi/>

INEX-SDA (nedatováno). *Středně a dlouhodobé projekty*. [online] Dostupné 1.12.2013 z: http://www.inexsda.cz/cs/dobrovolnictvi/mltv/stredne_a_dlouhodob_e_projekty

Service Civil International (nedatováno). *Our History*. [online] Dostupné 3.1.2014 z: ¹ <http://www.sciint.org/learn-about-sci/155>

Stojanov, R., Pazderka, J., Vyšanská, R., Kaplan, M., Volfová A. (2008). *Rozvojová spolupráce a Humanitární pomoc*. [online] aktualizace: 2012. Dostupné 3.2.2014 z: <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace>

Volunteer Action for Peace (nedatováno). *History*. [online] Dostupné 3.2.2014 z: <http://www.vap.org.uk/about-vap/>

Zákony:

Zákon o právu shromažďovacím. Zákon č. 84/1990 Sb. Platnost od 29.3.1990. v účinném znění ke dni 1.4.2014. dostupný z:

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=38420&fulltext=&nr=84~2F1990&part=&name=&rpp=15#local-content>

Ústavní zákon o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. Zákon č. 2/1993 Sb. platnost od 28.12.1992, v účinném znění ke dni 1.4.2014. dostupný z:

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=40453&fulltext=&nr=2~2F1993&part=&name=&rpp=100#local-content>

Zákon o dobrovolnické službě. Zákon č. 198/2002 Sb. platnost od 1.1.2003. v účinném znění ke dni 1.4.2014. dostupný z:

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=53459&fulltext=&nr=198~2F2002&part=&name=&rpp=15#local-content>

Zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí. Zákon č. 151/2010 Sb. platnost od 1.7.2010. v účinném znění ke dni 1.4.2014. dostupný z:

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=71072&fulltext=zahranicni~20rozvojove~20spolupraci&nr=&part=&name=&rpp=15#local-content>

Seznam příloh:

Příloha č. 1.: Dopis respondentům

61

Příloha č. 1.: Dopis respondentům

Vážený pane, Vážená paní,

píši Vám ohledně dotazu na možnou spolupráci při tvoření své bakalářské práce. Jmenuji se Vojtěch Vodsedálek a příští rok budu končit Bc. studium na Univerzitě Palackého v Olomouci - fakulta Cyrilometodějská teologická, obor MEZINÁRODNÍ SOCIÁLNÍ A HUMANITÁRNÍ PRÁCE. Tento program, probíhá současně i na CARITAS-Vyšší odborná škola sociální Olomouc.

Ve své práci bych se chtěl zaměřit na vytvoření Typologie dobrovolníků, kteří odjíždějí do zahraničí. Já sám jsem se účastnil 3měsíční stáže v neziskové organizaci na Srí Lance. Z toho plyne i má touha zabývat se problematikou mezinárodního dobrovolnictví.

Touto cestou bych Vás chtěl požádat o osobní setkání popř. telefonický rozhovor, který by byl anonymně zahrnut do kvalitativního výzkumu, jenž bude součástí bakalářské práce. Technikou pak bude hloubkový rozhovor.

Proč byste se měl/a právě vy zúčastnit?

Přispějete tím k prohloubení znalostí o mezinárodním dobrovolnictví v ČR, pomůžete neziskovým organizacím při výběru dalších dobrovolníků, dozvíte se výsledky výzkumu a v neposlední řadě mi umožníte dokončit bakalářské studium.

V případě ochoty/neochoty se na výzkumu podílet, popř. získání bližších informací mě prosím kontaktujte přes **email: vojtech.vodsedalek@.....cz** nebo **telefonicky: +420 605**

S přáním klidného prožití Adventních svátků,

Vojtěch Vodsedálek